

11.529.079.

ПОДІЛЬСЬКА ТЕАТРАЛЬНА БІБЛІОТЕКА

П. ФРАНКО

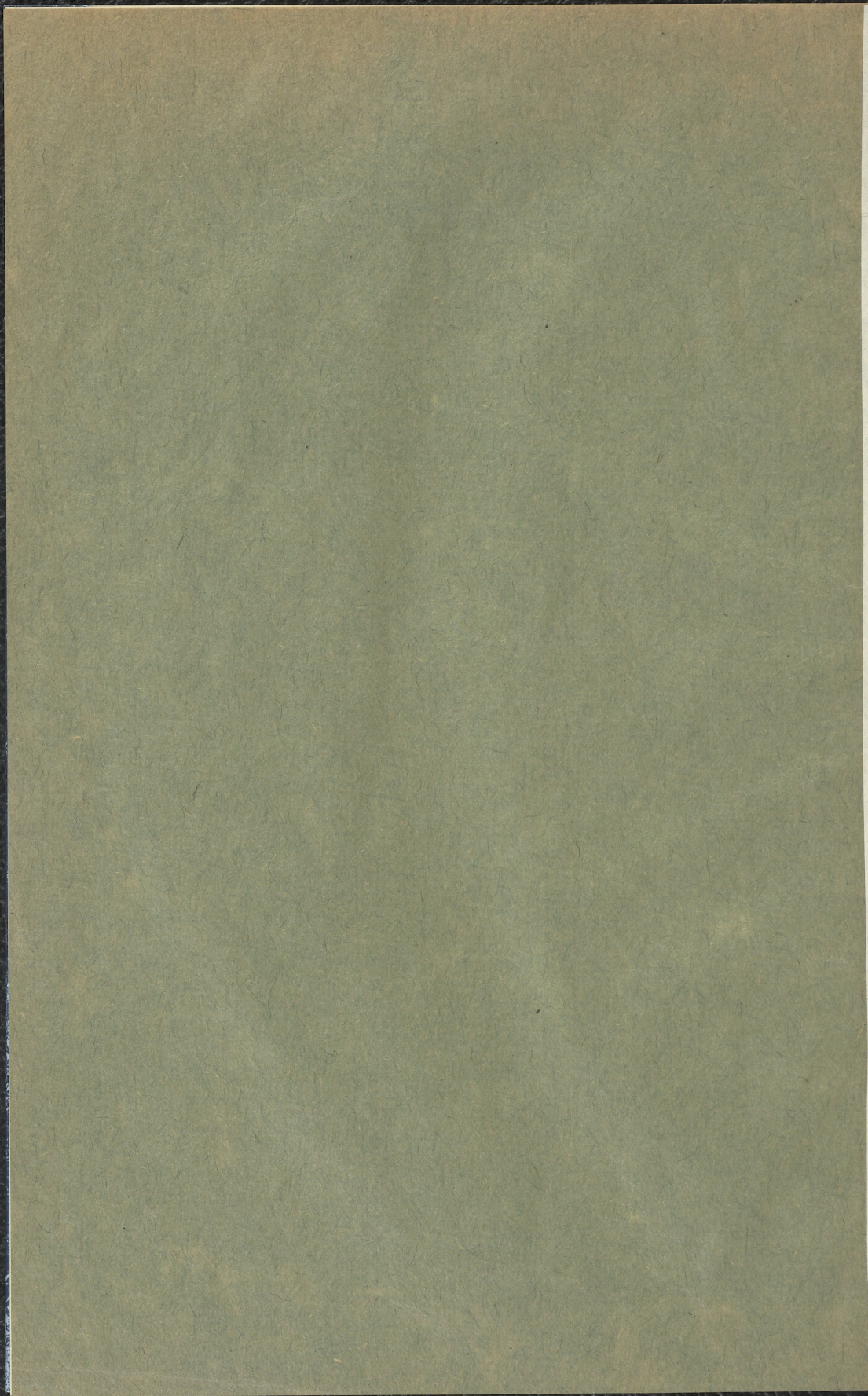
ЗАХАР БЕРКУТ

історична драма на 4 дії.

ЛЬВІВ—ТЕРНОПІЛЬ—НЮ-ЙОРК.

Накладом Видавництва Подільська Театральна Бібліотека в Тернополі.

З друкарні А. Салевич і С-ка в Тернополі.

Петро Франко.

ЗАХАР БЕРКУТ

драма на 4 дії.

Перероблено із повісти „Захар Беркут“
Івана Франка.

ВСІ ПРАВА АВТОРОМ ЗАСТЕРЕЖЕНІ.

Особи:

ЗАХАР БЕРКУТ, сивий старець з довгим волоссям і довгою бородою, у білій полотняній одежі і в постолах.

МАКСИМ, дужий юнак, в кожушанці та крисані, з топором у руках. Жваві, скорі рухи.

МИРОСЛАВА, молода, енергічна дівчина. Богатий народний стрій. Кептарик, сорочка з нашивками. Постоли і гарні волокни. Лук, з боку колчан із стрілами, малий топорець. На голові шапочка в виді шолома з сукна.

ТУГАР ВОВК, боярин, її батько, літ 40. Довгі вуси, виголена борода, широкий в плечах, приказуючий голос, пронизливі, сірі очі, без усміху, міцно затиснені уста. Боярська шапка, біла сорочка, чорні штани, постоли з волокнами, широкий пояс. Меч з лівого боку. Шолом, у лівій руці малий щит, в правій широкий, боевий топір. Панцир.

БОЯРИ, одягнуті як Тугар Вовк, тільки бідніше.

Боярські слуги, обірванці.

Пасемці, підгірські хлопці в кожушках, крисані або шапки.

Дружинники, мають мечі і топори.

Громадяне, заможні господарі.

Молодці, в крисанях, топори.

Монголи, кожухи вовною до гори, островерхі шапки, луки, топори, за поясом ножі.

Дух мами Мирослави, у білім.

Дівчата, підгірські строї.

(На малих сценах деякі яви можуть відпасти).

1928.8.0.4625

Biblioteka Narodowa
Warszawa

30001008510172

Дія I.

Вид на Зелемінь. В поблизу водопад потічка. Довкруги стрімкі стіни тухольської кітловини, тільки в однім напрямі далекий вид на доли і ріку Опір.*)

Ява I.

1. боярин. Славні були сьогодні лови!

2. бояр. Довго будуть іще смерди про ці лови говорити!

1. бояр. Цього нам тільки й треба. Мусять про нас говорити.

2. бояр. З острахом і пошаною.

1. бояр. А так, аджеж ми ціле кубло медведів вибили!

2. бояр. Ну, ми!

1. бояр. Так будуть і так мають смерди по своїх курниках говорити!

2. бояр. Ну, так — адже лови влаштував Тугар Вовк із боярами.

1. бояр. От і бачиш! Бо й скажи сам — чому самі смерди досі своїх медведів не вибили?

2. бояр. Важкі вони до започаткування.

1. бояр. *(оглядається)*. Хто зна чи не прийдеться незабаром з іншими медведями боротися?

2. бояр. Гадаєш?

1. бояр. Не даром же вчора гонець до Тугара Вовка коня загнав.

2. бояр. Хитра штука той наш Тугар Вовк.

1. бояр. Отож може ми й не попадемо на тих других медведів?

2. бояр. Далеко, бач, у гори Тугар Вовк зашився і не легко буде до нього діратися.

1. бояр. А може наш Вовк слід за собою лишає?

2. бояр. Ти як се кмітуєш?

1. бояр. Наш Тугар Вовк — се го! го! — але знаєш і моя голова не дубова. *(Оба регочуться голосно)*.

*) (На менших сценах вистарчає звичайний лісовий краєвид).

2. бояр. Ну, припочили дрібочку — ось вже і смерди надходять. Рушаймо. Нам уже давно слід би в домівці бути. *(Виходять)*.

Ява 2.

Пасемці несуть убитого медведя.

1. п а с. Ось і перший веприк.

2. п а с. Хоч і хижі звірюки оці медведі, а все таки жаль чогось робиться, коли бачу як чужі-зайди вибивають нам наших медведів.

1. п а с. Ех! І пожалів! Таже вони вже нам сала за шкуру залили!

2. п а с. *(підморгує)*. Ти це про зайдів—чи про медведів?

1. п а с. Худоби кілько вибили, тай пастуха потурбували неодного...

2. п а с. Ех, хай би тебе котрий з бояр почув. Не гаразд би тоді в твоїй шкурі сидіти.

1. п а с. Та схаменись, чого вершу розняв? Начеб то не розумієш про кого річ?

2. п а с. Не така то вже з мене довбня — розумію, що про одних і других.

1. п а с. Ну, хай тобі й так!

2. п а с. Отжеж це були наші медведі, зі шкурою і салом — а то — ми де кількох побили, а шкуру приходиться оддавати, знаєш кому...?

1. п а с. Цить, щоб не почули. Он уже дружинники йдуть. Чого доброго, ще й побють.

2. п а с. Ех! хай тільки в силу вберуся, покажу я тим дружинникам, як над громадою збиткуватися. *(Проходять)*.

Ява 3.

Дружинники.

1. д р у ж. Деж наші?

2. д р у ж. Пристали. Нема чого. Невтішатись-же.

1. д р у ж. Скажи-но, друже, як це сталося, що й оборонити не встигли?

2. д р у ж. Он бач і тебе не було — а то медвідь певно був би утік і не несlib нашого пана на марах, а медвежу шкуру.

1. д р у ж. Егеж — требаж було комусь і в таборі остати. А ти розкажи краще. От і спочинемо, бо важко таки по тих горах за медведями бігати.

2. д р у ж. Ми не молодці тухольські, що скачуть по дебрах як рисі. — Отож як тільки дійшли ми до перших

вивертів зразу-ж сполошили наші роги молодого медведя. Положив його сам Т. Вовк стрілою і топором, але дальше під ребром цього страшного Зелемєня кинувся на нас нечайно велитенський медвідь. Кидав стовбурами та торощив дерева мов соломучу...

1. д р у ж. (*недовірч.*) Як соломучу?

2. д р у ж. Ну, так. Кинули наші панове рогатини, але-ж бо рогатини відбилися наче трісочки, добули мечів, але-ж бо мечі поламалися як тростина...

1. д р у ж. Так кажеш поламалися?

2. д р у ж. Гм! гм! Воно так знаєш могло здаватися. А ти краще не перебивай! А тоді розлючений медвідь — і тиб не був ліший, колиб хто збудив тебе із пообіднього сну — вхопив нещасного боярина в свої страшні обійми...

1. д р у ж. Мороз йде по шкурі — на саму згадку.

2. д р у ж. Закричав нещасний; затріщали трощені кости...

1. д р у ж. А ви-ж що?

2. д р у ж. (*щиро*). Ми остовпіли з жаху. Але ти не дивуйся. Це був несамовитий медвідь. Адже всі Лоти на вид звичайної пожежі в стовп соли перемінилися...

1. д р у ж. А де-ж були пасемці? Вони-ж звичні!

2. д р у ж. О! тухольці! Надбіг їх сам провідник, забісований Максим, але вже було запізно!

1. д р у ж. Запізно!

2. д р у ж. Одною арійською стрілою повалив Максим звірюку. (*Задумано*). Мов ножем перетятий урвався рик медведя.

1. д р у ж. І до кого підемо тепер на службу?

2. д р у ж. Пожди, хай похоронимо нашого пана. Ще подумаємо.

1. д р у ж. (*Розглядається. Хитро*). Ей, знаєш, що чоловіче...

2. д р у ж. Ну, говори сміло, може вже й я про те саме подумав...

1. д р у ж. А от як би ми так побігли скоро домів перед усіма іншими і скоро все спакували і подалися на захід...

2. д р у ж. І самі стали боярами. Ось моя рука. Біжим. (*Зриваються і скоро відходять*).

Ява 4.

Пасемці, боярські слуги.

1. сл у г а. От тут хвилину спочинемо.

1. п а с е м. Щось ми частійше спочиваємо, чим ходимо.

1. слуга. Добре вам звичним, ми-ж люди статочні.

1. пас. Так ми не статочні?

1. слуга. Куди вам до нас рівнятися. (*Гордо*). Ми помагаємо самим боярам.

1. пас. Он воно як, а ми й не знали. Ми, бачиш, думали, що ви в кухні тарелі після бояр облизуєте.

1. слуга. Дурний ти ще. От принеси краще води з потоку, бач у горлі пересохло!

1. пас. Важкий був бачу день (*не рухається*).

1. слуга. Таж поспішися, смерде.

1. пас. От тільки знімуся.

2. пас. Аж дивно, що то в боярським стані, кождий слуга й сам хотів би слугами виручатися.

1. слуга. Не коштував ще ти, як бачу, боярських буків.

1. пас. Ні, вже не буду тобі твоєї щоденної страви з перед тебе вихапувати.

1. слуга. Гординя (*вийшов*).

2. пасем. Ми гірняки, як що хочемо напиться, то самі воду в губу беремо. Аж тепер бачу, що кожушанку роздер за медведятами.

1. пасем. Тай забави́ж — як песики бавляться. А як молоко з рога пили!

2. слуга. Але їх стара — тверда була штука — трохи-трохи з боярівною того несталося, що...

1. пас. ? — Що з вашим боярином.

2. слуга. Та тільки ваш молодець Беркут гаразд пустив їй рогатиною посоки...

1. пас. Тай ваша боярівна — прямо Лада! Як вона їй череп топором розперла! Тай, также такого удару й наш Максим не повстидавбися.

Хлопець. А ну, братіки, покажім, як боярівна медведицю убила!

3. слуга. Як то покажім?

1. пас. А так, ти ось будь медведицею...

3. слуга. Ну, гаразд.

1. пас. Я ось буду Максимом.

2. пас. А я буду боярівною...

3. слуга. Хай буде.

1. пас. (*до другого слуги*). А ти будеш бовдуром.

2. слуга (*не зрозумів*). Не важко.

1. пас. Зачинаємо. Ну, ось медведиця кидається на боярівну. (*Наслідують*). Дальше, боярівна губить топір і ховається за бовдур. (*Наслідують*). Медведиця хоче схопити боярівну в обійми. (*Наслідують*).

1. п а с. (*продовжає*). І от Максим бє рогатиною медведицю (*бє 1. слугу*).

1. слуг а. Ой, ой! Та бо ти дійсно беш!

1. п а с. Яж легенько! — Хлопець хапає топір і подає його боярівні. (*Наслідують*). Тепер медведиця нападає ще раз на боярівну і боярівна топором...

1. слуг а. Ні, спасибі, яж уже второпав усе, як там було.

2. слуг а. Тільки чому я не робив нічого?

1. п а с. Аджеж сказано тобі, що ти бовдур.

Всі (*регочуться*).

Хлопець. Роскажи радше про боярівну!

2. слуг а. А так наша світла боярівна давно, бачите, без мами, все з татом тай виросла на молоде вовчєня.

1. п а с. Тільки з виду як богиня Весни...

2. слуг а. А сердечна яка, годі сказати. Коли в січі мене поранили, сама мені рани перевязала, як коло рідного ходила. Вона наше сонячко ясне.

1. слуг а (*входить*). От і без тебе, смерде, води напився.

1. п а с. А ти мене не дуже смердай, бо бач, чогось у мене сьогодні долоні сверблять.

1. слуг а. Пожди, небоже, скоро з вас, ваші вольности наш пан випре.

1. п а с. Не дожде мабуть.

1. слуг а. Так, як ваші тухольські медведі побив, так і вас укоськає. Ось підождино.

1. п а с. Ех! Ми мабуть ще до чогось сьогодні договоримось. Може би так при цій нагоді наш довжок за побитого лісничого вирівнати?

2. п а с. Не знаю тільки, що Беркут на се скаже?

1. п а с. А так, прийдеться підождати.

1. слуг а (*до 2-го слуги*). Як тільки згадають про Беркута — то мов не ті робляться. (*До 1. п а с.*) То Беркути у вас начальники?

1. п а с. Начальники? Ні в нас нема начальників.

1. слуг а. Так чого се ви смерди ліпше їх слухаєте, чим ми своїх бояр?

1. п а с. Бо ви наче віл у ярмі ходите, а ми всі наче яструби у воздуху. А розумного й послухати з радіої душі можна.

1. слуг а. Ходім, бо ось дружина надходить.

1. п а с. Ну, але ми ще з вами почислимося! (*Проходять*).

Ява 5.

Входять Мирослава і Максим, а відтак Тугар Вовк.

М и р. (здержується). Як тут гарно! Куди краще, як у Галичі!

М а к с. Не знаю Галича, але батько бував і в Києві і в Галичі тай розказував, що...

М и р. Що? Чому не докінчуєш?

М а к с. Життя людини не від околиці залежить.

М и р. Із цього виходилоб, що і в найкращій закутині люди можуть зопсувати своє щастя та наче вовки їстися одні з одними.

М а к с. Там найкраще, де ми привикли, де маємо своїх найдорожчих.

М и р. Ах! Який се там стоїть страшний камінь?

М а к с. Як що хочеш, Мирославо, послухати, то розкажу тобі казку про нього.

М и р. Розкажи! розкажи! Тут пречудно! Відпичнемо хвилину тай на дружину підждемо, бо далеченько відбилися.

М а к с. Ось що розказував мені батько. Давно, то дуже давно діялось, коли ще велетні жили в наших горах...

М и р. Про велетнів і я чула від пістунки.

М а к с. Тут у кітловині, де тепер напа Тухоля, стояло велике озеро; ця кітловина була ще зовсім замкнена і тільки через верх текла вода. Озеро се було закляте. В нім не було нічого живого, ні рибки, ні хробачка. Котра звірина напилася з нього, мусіла згинути, а пташина, що хотіла перелетіти понад нього, мусіла впасти у воду і втопитися. Озеро було під опікою Морани, богині смерти. Але раз сталося, що цар велетнів посварився з Мораною і щоб зробити їй наперекір, ударив своїм чародійським молотом о скелю й розвалив стіну так, що вся вода з заклятого озера виплила і стратила свою дивну силу. Ціла околиця ожила; дно озера зробилося плодючою долиною й зазеленіло буйними травами та квітами; в потоці завелися риби.

М и р о с. Ага ті прудкі пструги!

М а к с. ...поміж камінням усяка гадь, у лісах звірина, в повітрі птиця. За те розлютилась Морана, бо вона не любить нічого живого і заклала царя велетнів в отсей камінь. Але долині самій не могла нічого зробити, бо не могла назад вернути мертвящої води, що виплила з озера; як би була вернула усю воду до краплини й заткала отсей у скелі вибитий прохід, то була би знов царицею наших гір. А так бо хоч цар велетнів і не живе та проте й Морана не має вже тут власти.

М и р. Гарна казка.

М а к с. Їй ще не кінець.

М и р. І щож дальше?

М а к с. Але цар не зовсім погіб. Він триває в тім камені й пильнує сеї долини. Кажуть, що колись Морана ще раз ізбере свою силу, щоб нею завоювати нашу Тухольщину, але отсей зачарований Сторож упаде тоді на силу Морани й роздавить її собою!

М и р. Хотілаб я бачити, як то Сторож роздавить Морану. Це буде страшніше змагання чим із медведями.

М а к с. Коли останеш довше в наших горах то хто зна, чи не доведеться побачити.

Т у г а р В о в к. *(що підійшов був хвилину скорше)*. Хто може знати, де нас воля князя вже в коротці може кинути.

М а к с. А ось тут, гляди боярине, бачиш сей крутий, у камені кований вивіз? Геть ось туди через Бескид тягнеться ця дорога — перша така дорога у верховині.

Т у г а р В о в к. Помиляєшся, Максиме, се вже хиба третя дорога. Перша йде через дуклянські провали, друга у Семигород.

М и р. Так, але тамті дороги від нас далеко.

М а к с. Як би там не було, але мій батько витичував її на протягу п'ятих миль; кождий місток, кожда закрутина, кождий вивіз на тому протязі, зроблений за його показом.

Т у г а р В о в к. Кажеш, що твій батько має велику владу над народом?

М а к с. Владу? Ні, влади у нас над громадою немає ніхто.

Т. В. А хтож приказує?

М а к с. Громада має владу сама, а більше ніхто, боярине. Але мій батько досвідний чоловік і радо служить громаді.

Т. В. А я служу князеві.

М а к с. Громада слухає батькової ради — але влади батько мій не має ніякої і не жадає її.

М и р. *(на бік)*. Який він гарний! Гарний і гордий! Наче князь!

Т. В. *(гнівно)*. То се твій батько бунтує Тухольців проти мене і проти князя?

М и р. Ах! таточку!

М а к с. *(спокійно)*. Бунтує громаду, боярине? Громада гнівна на тебе за те, що присвоюєш собі громадський ліс і полонину, не спитавши навіть громади, чи схоче вона на те пристати, чи ні.

Т. В. А так! ще питати вашої громади! Мені князь дарував той ліс і ту полонину і мені ні в кого більше дозволитися.

М а к с. От бачиш, боярине, мій батько заспокоює громаду та радить подождати до громадського суду.

Т. В. То ви собі думаєте, смерди, що я, боярин, стану на ваш суд?

Макс. Думаю, що й тобі самому се буде пожадане. Ти зможеш усім доказати своє право і вспокоїти громаду.

Мир. Що за пречудове місце.

Макс. Це наша Тухольщина, наш рай.

Т. В. Тільки ви мені затроюєте життя у тім раю.

Мир. А се що за люде йдуть із села?

Т. В. і Макс. *(дивляться. Сонце клониться до заходу і червонить поволі водопад і цілу групу).*

Т. В. Щось мов попи з короговою.

Мир. *(з докором).* Таточку!

Макс. На копу скликають, на раду громадську.

Т. В. У нас, у Галичи, коли скликають на копу, то скликають потихо, передаючи з хати до хати копне знамено.

Мир. Йдуть сюди! Три старці в празничній одежі! *(Стає децю за батьком).*

Макс. У нас скликають отсі закличники. І тебе покличуть, боярине.

Т. В. Нехай собі кличуть, я не прийду! Нічого мене не обходить ваша копа. Я тут із княжої волі й можу сам збирати копу, коли буду вважати се потрібним.

Макс. Ти сам... збирати копу? без наших закличників? без нашого знамени?

Т. В. У мене свої закличники і своє знамено.

Макс. Алеж на твою копу ніхто з наших громадян не піде. А наша копа, як осудить, так у нашій громаді й буде.

Т. В. Побачимо!

Ява 6.

Тіж і закличники з малиновим копним знаменем.

1. з а к л. Боярине Тугаре Вовче!

Т. В. Ось я!

1. з а к л. Завтра на копу!

Т. В. Чого?

(Закличники відходять).

Ява 7.

Тіж без закличників.

Макс. Не то діло, боярине, говорити, чого. А всеж таки дозволь мені молодому сказати тобі слово.

Т. В. Кажі!

М а к с. Прийди, боярине, завтра на копу.

Т. В. І піддатися вашому хлопському судові?

М а к с. Щож боярине, тухольська громада судить по справедливості, а справедливому судові хиба сором піддатися?

М и р. Таточку, зроби так, як каже Максим! Він добре каже! Він уратував моє життя від лютої медведиці, він теж не хотів би тобі зле радити; він знає добре тутешні звичаї.

Т. В. І ти вже протуркала мені вуха тим Максимом! Але коли вже так просиш то прийду завтра на раду, але не на те, щоби їй піддатися, а лише на те, щоби побачити, що се за рада буде.

М а к с. (*втішно*). Прийди, боярине, прийди, побачиш сам, що тухольська громада вміє бути справедлива.

Т. В. Ну, доню, ходім, нам час до хати. Бач, сонце заходить.

М и р. Ще лиш хвилиночку, таточку, тут так гарно. Гляди верх сторожа покрився уже мракою.

Т. В. Чув, я чув про того сторожа — так навис над самим проходом, що бачиться ось-ось упаде!

М а к с. Се святий камінь, боярине, йому що весни складають вінки з червоного вогнику.

Т. В. (*з призи́рством*). Ех, усе у вас ваше, все у вас святе, все у вас тухольське, аж слухати обридло. Немов то поза вашою Тухольщиною вже й світа нема.

М а к с. Для нас і справді нема світа. Ми над усе любимо свій кутик, — колиб так кождий любив свій кутик, то певно всі люди жилиб на світі спокійно і щасливо.

Т. В. (*у бік*). От смерд!

М а к с. Що кажеш, боярине?

Т. В. Рушаймо!

М а к с. (*мягко*). Боярине — батьку...

Т. В. Чого тобі треба?

М а к с. Позволь мені бути твоїм найщирішим слугою...

Т. В. Слугою? Щож, се не трудно, — прийди з батьком і наймись, коли конче хочеш на службу.

М а к с. Ні, боярине, не так ти зрозумів мене... Позволь мені бути твоїм сином!

Т. В. Сином? Алеж у тебе є свій батько і як чую, далеко ліпший, справедливійший і мудрійший від мене, коли завтра буде судити мене.

М а к с. Я хотів сказати — хотів сказати ще не так. Боярине, віддай за мене доньку свою, котру я люблю дуце свого життя, дуце душі своєї.

Т. В. (*відступає, гнівно аж люто*). Смерде! Що се за слова смієш ти говорити до мене? Повтори ще раз, бо се не може бути, щоб я справді чув те, що мені причулося.

М а к с. (*випростовується*). Нічого злого я не сказав тобі, боярине, нічого такого, що приносилоби нечесть тобі або твоїй донці. Я просив у тебе руки твоєї доньки, котру я люблю, як її ніхто у світі не буде любити. Невжеж mezi твоїм боярським і моїм мужицьким родом така велика пропасть, щоб любов не могла її перегатити? Тай чим же ти так дуже висший від мене?

Т. В. Мовчи, смерде! Рука моя судорожно стискає рукоять меча, щоб заткати ним твою глупу гортанку. Одне тільки рятує тебе від моєї мести — а се те, що ти спаскою доньку з безпеки. Інакше ляг би ти в тій хвилі трупом за такі слова.

М и р. Таточку!

Т. В. Відступи! — І ти, безумний, міг подумати, міг посміти підносити очи свої до неї, до моєї доньки?

М а к с. Хиба...

Т. В. Се за те, що я й вона говоримо з тобою по людськи, а не копаємо тебе як собаку! І ти думав, що рятуючи її від пазурів медведя ти здобув її для себе, як бранку? О, ні! Колиб мало на таке прийти, то волілаб вона згинути у кривавих обіймах дикого звіря, ніж малаби тобі дістатися!

М и р. (*кидається до Т. В.*) Таточку, не кажи таких страшних слів!

М а к с. Ні, боярине, не кажи так. Волів би я згинути в лапах медведя, аніж мав би один її волосок бути ушкоджений.

Т. В. І ти, підлий, хамів роде, смієш рівняти себе зі мною? Зі мною, що вік звікував з князями, вдостоївся княжої похвали й надгороди за лицарські діла! Моя донька може вибирати собі жениха між найпершими і найславнішими молодцями в краю, а я мав би дати її тобі, смердові, до твого тухольського гнізда, де вона зівялаб, зісохла і пропала в нужді? Ні, ні, йди геть, бідний хлопче, ти не сповна розуму, ти сказав свої слова у нападі божевільства.

М а к с. Боярине, боярине, занадто ти піднявся на крилах гордості, але уважай! Доля звичайно тих найвисше підносить, кого думає найнисше зіпхнути. Не гордуй бідними, не гордуй низькими, не гордуй робучими, боярине, — бо хто ще знає, до котрої хто криниці прийде воду пити!

Т. В. Ти ще смієш мені давати науки, гаде! Геть мені з очий, а то Богом кленусь, не буду ні на що зважати, а просаджу тебе отсим ножем, як просадив нині рано медведя!

М а к с. Не гнівайся, боярине, за слово дурного хлопця. Прощай! Прощай і ти моя зоре, що блиснула мені так чудово на одну днину, а тепер мусиш на віки для мене примеркнути! Прощай і будь щаслива.

Мир. Не буду довше мовчати! Я не померкну для тебе, молодче, я буду твоя.

Т. В. Доню! а се що ти кажеш?

Мир. Те, що чуеш, таточку. Віддай мене за Максима, я піду за нього!

Т. В. Дурна дівчино, се не може бути.

Мир. Спробуй, а побачиш, що може.

Т. В. Ти в горячці говориш, доню, — ти перелякалась дикого звіря, ти недужа.

Мир. Ні, таточку, я здорова і скажу тобі ще раз і клянусь перед онтим ясным сонцем там на загорі, що сей молодець мусить бути моїм! Сонце будь свідком! *(Обнімає і цілує Максима)*.

Т. В. Ось тобі й на!

Мир. А тепер, молодче, йди до дому. Мирослава присягла, що буде твоєю і Мирослава зуміє додержати присяги. А ми, таточку, спішим до дому. Онце в долині наш двір — а ось і наші гості надходять! *(Мир. і Т. В. відходять)*.

Макс. Сонце ясне — Дажбоже! Ти свідок. *(Підносить руки в гору)*.

ЗАНАВИСА ТИХО СПАДАЄ.

Дія II.

Липа. Майдан. Довкруги кам'яні стільці.

Ява 1.

Громада. Закличники підходять, кланяються тричі, здіймають шапки. Тихо.

1. закл. Чесна громадо, чи воля ваша нині раду держати?

Громада. Так! так!

1. закл. То нехай же Бог помагає! *(Підносить високо знамено і вкладає у пень)*.

Захар Беркут *(підходить до липи, кладе на неї руку, клякає перед жерелом і промиває собі очи і уста водою. Сідає на високім пні перед липою)*. Чесна громадо!

Громада. Говори, батьку!

З. Б. Важкий час приходить на нашу громаду і наші вольности. Платили ми досі данину князеві і мали спокій. Але от уже рік, як приїхав сюди боярин і в імени князя, якого ми не бачили і не знаємо, забрав нам найкращу полонину і наш громадський ліс, побудував собі там у низу хату над нашою дорогою і поставив було рогачку.

Громадянин. Порубали наші молодці рогачку на дрібні куснички і спалили таки перед хатою боярина!

З. Б. Ми відбили перший напад боярина. Але з того часу почалася правдива війна. Най ватаг скаже.

Ватаг. Та що тут багато говорити. З першу згняв нашу худобу із нашої полонини, яку сам собі відпалькував, ба а тиждень тому то таки боярські слуги вбили три штуки рогатої худоби, а коли наші надбігли, то вони повтікали.

З. Б. А як з лісом? Кажі, лісничий.

Лісн. До нашого громадського ліса нікому з громади нема приступу. Мене самого місяць тому захопили боярські слуги, привязали до дерева і били терновими різками. Ледви живий вийшов!

З. Б. Чули, чесна громадо?

Громада. Чули, батьку.

З. Б. Отепер для нас усіх пора — показати в боротьбі чи наші громадські порядки справді міцні і добрі, чи можуть видержати надходячу важку бурю. Не ми перші розпочали ту боротьбу, але тепер мусимо стати твердо, до крайньої крайности. Зробіть, як буде воля ваша. Ніхто не має тут влади над вами. Тож годиться нам, людям старим і досвідним, добре вяснити собі ті дороги, якими нам йти!

Громада. Добре, батьку!

З. Б. Погляньте, чесна громадо, на те наше копне знамено, котре від сотки літ чує наші слова й бачить наші діла. Чи знаєте ви, що виражають його знаки?

Громада. Не знаємо. Кажі, батьку!

З. Б. Тільки у хвилю небезпеки можна про се говорити, бо відступлення від тої дороги, яку вказує те знамено буде найбільшим нещастям для громади, буде початком її цілковитого упадку.

Громада. Не відступимо!

З. Б. З одного здорового пня вироблений увесь той суцільний ланцюх, свобідний в кождім поодинокім колісци. Сей ланцюх то наш український нарід такий, який вийшов із рук добрих, творчих духів. Кожде колісце у тім ланцусі то одна громада, звязана з іншими, а проте свобідна сама в собі. Тільки так звязана і свобідна кожда громада робить усю цілість суцільною і свобідною. Нехай тільки одно колісце трісне то й цілий ланцюх розпадеться.

Громада. А так, розпадеться!

З. Б. От так і упадок вольних громадських порядків у одній громаді стає раною, котра приносить недугу, а той заразу для цілого тіла нашої України. А прецінь знаєте, що ті наші порядки святі; не для того, що давні, що батьками нашими владжені, тільки для того, що свободні, що не в'яжуть нікого доброго у добрім діланню, а в'яжуть лише злого, що хотів би шкодити громаді. Уважайтеж, чесна громадо! Злодійські руки простягаються, щоб розбити суцільні колісця, щоб ослабити і ногами потоптати наш громадський лад, при яким нам так добре жилося.

Ява 2.

Тіж і гонець.

Громада. Ні, ми не попустимо їм того! Станемо в обороні своєї свободи, хоч прийшлосяб нам і останню краплю крові пролити.

З. Б. Добре, діти! так воно й треба! Вірте мені, се дух нашого великого Сторожа прорік із вас. Бо знаєте, що означає та червона хоругва, що повіває на нашому знамені? Вона червона як кров, бо до останньої каплі крові повинна боронити громада своєї свободи, свого святого ладу. І вірте мені, недалеко та хвиля, котра, справді, запотребує від вас крові! Будьмо готові й її пролити у своїй обороні! Говори, гінче!

Гонець. Преславна громадо! Страшна загибала йде на нас зі Сходу. Орди Монголів зруйнували Київ до тла, заповнили вже цілу Червону Русь, понищили багато городів і сел і розділилися на дві ріки. Одна пішла на Захід у польську країну, а друга йде горі рікою Стрия у наші сторони.

Громада. Горе, горе!

З. Б. Чесна громадо! Головами ляжемо за нашу свободу!

Громада. Головами ляжемо!

Ява 3.

Тіж і вбігає хлопчик.

Хлопчик. Іде, іде Вовк! Тай ще зі слугами! (Всі дивляться у той бік).

З. Б. Ось надходить боярин, котрий хвалиться, що з милости до нього, князь подарував йому наші землі, нашу свободу, нас самих. А він сам, княжий слуга, княжий раб.

Захуйтеж проти нього спокійну повагу свобідних, щоб не ми покорили його, а сам він у глибині своєї совісти почув себе упокореним!

Громадянин. Заговорив, наче Бог у серце вступив!

Ява 4.

Ті самі і Тугар Вовк з дружинниками.

Т. В. Здорові були, громадо!

Громада. Здоров був і ти, боярине!

Т. В. Ви кликали мене перед себе і ось я. Чого хочете від мене?

З. Б. Ми закликали тебе, боярине, перед суд громадський, щоб заки осудимо твої поступки, вислухати твого слова. Яким правом ти робиш кривду громаді?

Т. В. На суд громадський? Я, княжий слуга і боярин. Ніхто не має права судити мене, окрім князя і рівних мені бояр.

З. Б. Відкіля ти прийшов?

Т. В. Зі столичного княжого міста Галича.

З. Б. А хто велів тобі йти сюди?

Т. В. Мій і ваш пан, князь Данило Романович.

З. Б. Говори про себе, а не про нас, боярине! Ми вольні й не знаємо ніякого пана. А чогож велів тобі твій пан йти у наше село?

Т. В. (*стримує гнів*). Він велів мені бути сторожем його земель і його підданих, воєводою й начальником Тухольщини і дав мені й моїм потомкам у вічне посідання тухольські землі в надгороду за мою вірну службу. Ось його грамота, його печать і підпис!

З. Б. А чи не сказав би ти нам, боярине, де тепер той твій князь?

Т. В. Як то, то не знаєш, де Галич? Не знаєш, де володар всіх земель, усіх осель і міст від Сяну аж до Дніпра, від Карпат аж до ████████ Буга.

З. Б. Ми не видали його ніколи і в нас він не володар. Адже пастух, володар отари, стереже її від вовка, гонить її у спеку полудня до холодного потоку, а в холод ночі до теплої, безпечної кошари. А твій князь?

Т. В. Князь робить з нами ще більше. Він боронить цілої держави в час війни, а в час мира дає нам мудрі права і мудрих суддів, посилає всюди своїх вірних слуг, щоби боронити нарід від усіх ворогів.

З. Б. Не по правді сказав ти се, боярине. Без княжих воєвод жили наші батьки, жили й ми досі і як бачиш хати наші не попустошені й діти наші не забрані до ворожої неволі.

Т. В. Так було досі, але від тепер не так буде.

З. Б. Тож коли твій князь справедливий, то мабуть і тепер післав тебе, щоби ти в наших горах насаджував справедливість?

Т. В. Так.

З. Б. А чи зможеш ти насильством і несправедливими поступками насадити в наших серцях справедливість і кривдячи нас з'єднати до себе нашу любов і повагу?

Т. В. *(Схиляє голову)*.

З. Б. Глядиж, боярине, уста твої мовчать, але совість твоя каже, що се не може бути.

Т. В. Плетеш дурниці, старий.

З. Б. А отже той твій справедливий князь скривдив нас оттою самою грамотою, котрою ти так чванишся. Бо зважай лишень: чи не скривдив би я тебе, як би без твоєї волі зняв із тебе оттой блискучий панцир і дав його моєму синові? А таке саме діло зробив твій князь з нами. Що для тебе панцир, то для нас земля і ліс. Від віків ми вживали то і берегли як ока в голові — а тут нараз приходиш ти в імени свого князя й кажеш: „Се моє, мій князь дав се мені в нагороду за мої великі заслуги“. І проганяєш наших пастухів, убиваєш нашого лісничого на нашій власній землі! Скажи-ж, чи можемо ми вважати твого князя справедливим чоловіком?

Т. В. Ти помилився старче! Усі ми власність князя, зі всім що маємо, з худобою й землею. Князь один вільний, а ми його невільники. Його ласка то наша воля. Він може зробити з нами, що хоче!

З. Б. *(встає і підносить руки в гору)*. Сонце преясне! ти благодворне, вольне світило! Не слухай тих огидних слів. І не карай нас за них. І коли там у тім Галичі, довкола князя наплодилось багато таких людей, то ти зітри їх із лица землі, але за кару не погуби разом із ними всього нашого народа!

Т. В. Старче, старче! Куди тобі зрозуміти всі державні справи. Сам кажеш, що Тухольщина вільна, тільки тому, що стоїть у звязку з іншими громадами. Але не забувай, що ціла наша держава вільна завдяки звязку усіх громад. А звязує їх сила і воля князя. Не знаєш старче, що, щоби держава була сильна, всі громади мусять зовсім слухати князя. І чим скорше то зрозумієте, тим краще для вас, бо у князя довге й могутнє рамя. І не одна громада важко відпокутувала свої вузкі громадські вольности, що вперекі стоять вольности цілої держави!

З. Б. Ми чули, боярине, твоє переконання. Ти кажеш, що князь нам батько і береже нас. Але як береже нас? Насилає на нас іще гірших чим Угри — своїх неситих бояр із їх дружинами. Угри нападуть, заберуть, що можуть і підуть. Боярин, як осяде, то рад би нас усіх поробити своїми рабами. Не батьком і опікуном ми вважаємо твого князя, але карою божою, від якої мусимо відкуповуватися що річною даниною. І коби вся наша країна могла позбутися його з усіма його ватагами, то певно була би ще щаслива й велика.

Т. В. Старче, старче! Серцем своїм живеш іще у давнині і не розумієш нових часів, нових потреб. Важкі тепер часи надходять, старче. Надтягає на нас ворог від сходу сонця. І треба нам одного сильного володаря у нашому краю, котрий в однім осередку згромадив би і у свою руку уйняв усю силу цілого народу! Ти старче не знаєш усього того, і тобі здається, що давні часи ще тривають.

З. Б. І тут ти помилився, боярине! Наші післанці з громад до громад скорше ходять чим твої князівські. Знай Монголи дійшли вже до Синевідська, а твій пан і владник, твій могутий князь Данило пропав десь без вісти!

Т. В. То сі криваві заходи сонця...

З. Б. Се луни далеких пожарів!

Т. В. Мій князь!

З. Б. Певно побіг до Угрів благати у них помочи. Але Угри не покvapні помагати нам, хоч і їм грозить та сама навала.

Т. В. А годі...

З. Б. Та! Може незадовго побачиш його у таборі монгольського хана, як його вірного підданця, щоб ціною неволі й пониження перед сильнішим купити собі владу над слабшим.

Т. В. Кажеш, Монголи грозять нападом і на отсі гори!

З. Б. Грозять, боярине.

Т. В. І ви хочете боронитися?

З. Б. Що сила наша спробуємо зробити.

Т. В. Коли так, то прийміть мене за свого воеводу!

З. Б. *(по короткій нараді із старшими)*. Твою ширу волю до служби громад ми приймаємо, але знай, що до чистого діла треба й чистих рук. А чи будуть твої руки чисті до такого діла, боярине?

Т. В. Старче! Громадо! покиньмо давні урази! Ворог ізближається. Зєднаймо свої сили проти нього.

З. Б. Неправдою прийшов ти до нас, боярине, не по правді поступав із нами і як-же ми можемо повірити тобі начальство над собою в війні з Монголами?

Т. В. Старче, ти бачу завзявся роздратувати мене?

З. Б. Боярине, уважай, що тут громадський суд, а не забава.

Т. В. Я присланий сюди князем як воевода.

З. Б. Ми сказали тобі, що не признаємо права твого над нами. Можемо лише прийняти тебе до своєї громади, як рівного між рівних.

Т. В. *(кидається)*. От як! То я мав би нехтувати княжу ласку й допрошуватися ласки від смердів?

З. Б. Не належного до громади громада й терпіти у себе не схоче.

Т. В. *(насмішливо)*. Не схоче терпіть?

З. Б. Батьки наші казали нам: шкідного й непотрібного члена громади, розбійника й конокрада або стороннього, що без волі громади забирає би громадські землі — з родиною прогнати з границь громадських, а дім його розвалити і зрівняти з землею.

Т. В. Ха! ха! ха! То ви сміли би рівняти мене з розбійниками і конокрадами?

З. Б. Що-ж боярине? А скажи нам по совісти, чи ліпше ти поступаєш з нами як розбійник? Адже землю нашу забираєш — наше найбільше й єдине добро. Людей наших гониш і вбиваєш на смерть, худобу нашу стріляєш! Чи так роблять чесні громадяни?

Т. В. Покинь, старче, таку мову, я її не можу слухати, вона нарушує мою честь!

З. Б. Скажи нам, боярине, які се ті твої заслуги, про які раз у раз згадуєш?

Т. В. У двадцятьох битвах проливав я свою кров!

З. Б. Кров проливати, се ще не заслуга. Скажи нам проти кого і за ким ти воював?

Т. В. Проти князя київського, проти князів волинських і...

З. Б. Досить боярине! Ті війни, се ганьба, не заслуга і для тебе і для князів. Се чисто розбійницькі війни.

Т. В. Я воював і проти Монголів над Калкою.

З. Б. І як же ти воював проти них?

Т. В. Як то як? Так, як повинен був воювати не вступаючись з місця, поки ранений не дістався до неволі.

З. Б. Отсе ти добре сказав — не знаємо тільки, чи се правда.

Т. В. *(ображено)*. Як не знаєте, то й не мішайтеся в те, чого не знаєте!

З. Б. Постій, боярине, не насміхайся над нашим незнанням. Постараємося переконати. *(Встає і звертається до громади)*. Чесна громадо, ви чули признання боярина Тугара Вовка?

Г о л о с и. Чули, чули!

З. Б. Чи може хто свідчити за ним або проти нього?

Ява 5.

Ті самі і Митько Вояк.

Митько Вояк *(із товни)*. Я можу!

З. Б. Хто може свідчити, нехай вийде перед громаду і свідчить!

Голоси. Митьку. — виходь!

Митько Вояк. Розступіться. *(Виходить наперед)*.

З. Б. Скажи нам, Вояче Митьку, ти знатш сього боярина, проти котрого хочеш свідчити?

Митько. Знаю. В його дружині я служив і був у битві над Калкою.

З. Б. Якеж свідоцтво хочеш ти скласти проти нього?

Т. В. Мовчи, підлий рабе. Мовчи, а то тут буде й кінець твоєму нужденному життю.

Митько. Боярине, я тепер не раб твій, але вільний громадянин і тільки моя громада може веліти мені мовчати. Досі я тільки Захареві Беркутові сказав, але тепер виявлю перед цілою громадою. Чесна громадо! Свідоцтво мое проти Тугара Вовка велике і страшне: він зра...

Т. В. *(громовим голосом)*. Мовчав досі, то мовчи й далі! *(Кидається з топором до Митька, що відступає, але поволи і під ударом топора падає за куліси)*.

Громада *(схапуються і кричать)*. Смерть йому, смерть!

Старці. Він згнъбив святість суду!

Громада. На раді убив мужа нашого!

Т. В. *(відступає)*. Смерди погані! Не боюсь я вас! От так буде кождому, хто поважиться мене торкнути чи рукою чи словом. Гей, мої вірні слуги, сюди до мене!

Захар Б. *(підносить руки до гори. Поволи наступає тиша)*. Боярине, ти смертельно провинився проти Бога і громади. Ти на суді забив свідка, нашого громадянина. Своім убивством признався ти до давньої і поповнив нову вину. Громада не може тебе терпіти на своїй землі. Віддалися з між нас. За три дні віднині прийдуть наші люде, щоб розвалити твій дім і заглядати навіть слід твого буття у нас.

Т. В. Нехай приходять! Побачимо, хто чий слід заглядить. Я плюю на ваш суд. Рад я побачити того, хто приступить до мого дому! Ану, мої слуги, ходімо із сього поганого збору! *(Відходять. Грізна тиша)*.

З. Б. Чесна громадо! Чи воля наша поступити з боярином Тугаром Вовком так, як батьки наші веліли поступати з такими людьми?

Громада. Воля наша!

- З. Б. Когож вибираєте до сповнення громадської волі?
 1. старець. На провідника ставмо Максима Беркута.
 Громада. Згода наша!
 1. старець. І нехай добере собі ще десятюх молодців!
 Громада. Згода наша!
 1. старець. А тепер післанці сусідних громад виступайте!

(Виходить трьох післанців, убраних троха инакше).

Ява 6.

Ті самі і I. і II. післанці.

1. післанець з Корчина. Чесна громадо! Нам грозить залива! Понисше Синевідська біліють уже шатра Монголів. Іде їх сила незлічима і ми й думати не можемо про боротьбу й опір, але забираємо все і втікаємо у ліси та гори. Князь не дав нам ніякої оборони, а бояри, що тисли нас у часи спокою, зрадили нас у потребі. Почали було робити засіки на шляху, але якось висуваються. Шепчуть люде, що хотять запродати шляхи наші Монголам.

З. Б. Чули, чесна громадо?

Громада. Чули, батьку!

1. старець. Хай молодці вирушають сюди нам у поміч, а всі прочі ховаються по лісах.

Громада. Згода наша!

1. післанець. І ми так думали.

2. післанець з верховини. У нас в горах урожаї лихі, а тепер з долів набігло до нас багато народа. Передновинок тяжкий. Рятуйте нас і наших гостей, допоможіть перебути чорну годину.

З. Б. Чули, чесна громадо?

Громада. Чули!

1. старець. Звідтіля усі молодці нехай спішать сюди, а коли Монголи перейдуть, поможемо харчами. До того часу мусять витримати у лісах!

Громада. Згода наша!

2. післанець. Перекажу волю вашу моїй громаді.

3. післанець, угрорусин. Чули ми, що монгольська завала йде в угорську країну. На Бога і богів батьків наших взиваємо вас, сусіди і браття, спиніть ту страшну хмару, не допустіть її звалитися у нашу країну! Ваші села твердині; кожда скеля, кожда дебра ваша стане за тисячу вояків. А скоро раз вони переваляться через гори, то вже там ніяка сила не спинить їх і всі ми погибнемо марно. Ми

вже вислали вам у поміч п'ятьсот молодців, а ще пришлемо харчів кільки хочете, тільки не опускайте рук, не тратьте надії, ставайте до бою з поганим наїздником!

З. Б. Чесна громадо й ви чесні послі сусідські! Всі ми тут чули, яка страшна хмара йде на нашу країну. Воєнні сили виступали проти Монголів і погибли. Сила їх велика, а нещасні порядки на наших долах дозволили їм зайти аж у серце нашого краю, перед поріг нашої хати. Князі й бояри потратили голови або зраджують край свій очевидячки. Що нам тут робити? Як нам боронитися? В чисте поле проти Монголів не вийдемо. Але шлях наш при вашій помочи, загірні громадяни, ми чей оборонимо. Чи воля наша?

Г р о м а д а. Воля наша!

П і с л а н ц і (кланяються у пояс). Перекажемо сю вашу постанову нашим громадам.

ЗА НАВІСА.

Дія III.

В таборі Монголів. По середині сцени велике шатро. Дешо на ліво ватра. Коло ватри кількох Монголів сидить на прикучки як гуцули. Кожухи верх вовною. Острокінчасті шапки. При відхиленню передних крил шатра видно середину шатра.

Ява 1.

Дух мами Мирослави і Мирослава. Обі поли шатра розхилені. Видно полеве ліжко, застелене шкірами, на ньому спить Мирослава. Біла постать зближається до Мирослави і простягає до неї руки.

Д у х. Прокинься, доню!

М и р. (стогне у сні, усміхається, підносить руки, напівсідає). Мамо! (Опадає знова на шкіри).

Д у х. Мирославо, дитя моє єдине! Слухай, що я тобі скажу. Тужне твоє серце і хилиться на двоє! Велика се для тебе хвиля, доню!

М и р. Ах, мамочко!

Д у х. Серце твоє пробудилося і заговорило!

М и р. Так, мамо!

Д у х. Тож слухай серця свого!

М и р. Добре, мамо!

Д у х. А я благословлю твоє серце!

М и р. *(простягає руки, щоби обняти духа. Дух зникає. Мирослава схапується, протирає очі і розглядається довкруги)*. Нема! А була коло мене. Ще чую її ніжний запах. Ох, мамо, мамочко, чому ти не взяла мене зі собою? Там кличе мене моє непокірне серце, тут тримає любов до батька!

(До шатра вповзає хлопчик).

Ява 2.

Мирослава і хлопчик.

Х л о п ч и к. Псс!

М и р. *(схапується)*. Хто се?

Х л о п ч и к. Тихо! Щоб вартові не почули!

М и р. Ах се ти мій лицарський чуро!

Х л о п ч и к. Я прибіг сюди напоперекі з Тухолі, щоби тобі сказати...

М и р. Але як ти дістався через варти?

Х л о п ч и к. Яж такий малий, що вартові мене не помітили. У Тухолі скоїлось нещастя.

М и р о с л а в а. Максим.

Х л о п ч и к. Максим пропав у бою з Монголами.

М и р. *(хитається і сідає на ліжку)*. Горенько!

Х л о п ч и к. Але не згинув. Ми не нашли його поміж трупами.

М и р. Попав у полон!

Х л о п ч и к. А так. Веде його у кайданах сюди твій батько!

М и р. *(зривається знова)*. Мій батько?

Х л о п ч и к. Його шолом я бачив виразно, як блестів на сонці.

М и р. Он що значив мій сон!

Х л о п ч и к. А тепер біжу знова до Тухолі. *(Голоси з надвору)*.

Х л о п е ц ь *(обережно виглядає крізь полу шатра)*. Йде боярин з Монголами. *(Ховається під шкіри на ліжку Мирослави)*.

Ява 3.

Мирослава і Тугар Вовк.

Т. В. *(входить до шатра)* Добрий вечір, доню!

М и р. Я бачу кров на твоїй збруї.

Т. В. Се стріли твоїх Тухольців завдали мені кілька легких ран.

Мир. Ти бився з Тухольцями?

Т. В. Напали на нашу хату і хотіли й слід за нами затерти!

Мир. А ти?

Т. В. Я з відділом Монголів кинувся на тих собак...

Мир. Пролит кров нашого народа!

Т. В. *(не слухає її)*. Тугар Вовк се не тухольський вовк — він і тухольським медведям зуміє показати зуби!

Мир. Тату, тату — ти страшний!

Т. В. А так, пізнає хамове плем'я з ким має до діла! Хай тільки придуть головні сили Монголів...

Мир. *(скрикує)*. А щож тоді?

Т. В. *(понуру)*. Поведу їх на Тухолю... *(Мовчанка)*.

Мир. Тату, се загибель наша! Як не стане хлопів, то хто буде кормити бояр?

Т. В. Не бійся, не вродилась ще та буря, що здужалаб до корення знищити те підле насіння!

Мир. Таточку, таточку! Гнів проти Тухольців засліпив тебе і пхає до загибелі. Нехай і так, що у нас ні хати, ні пристановища та чи для того мусимо бути зрадниками свого краю?

Т. В. А може нам вертати до Галича? До князя, що сказав мені на прощання: „Іди, нехай лишень тут не бачу тебе!“ Або може до Тухольців і до того старого чорта Беркута, що казав зрівнати з землею нашу хату?

Мир. А як гадаєш, таточку, чи вони приймалиб нас?

Т. В. О, цілком певно — але прийдемо до них не самі, але з нашими союзниками!

Мир. Алеж, таточку, Монголи не щадять ні хати, ні двора, ні князівської палати! Сам же нераз оповідав, як вони подушили князів під дошками!

Т. В. І се добре! Нехай їх душать, тих хитрих круків! Але боярина не задушили ніякого! Ще раз кажу тобі: се наші союзники! *(Кривавий відблиск ватри освічує Т. Вовка)*.

Мир. Алеж, таточку, ти схотів би входити в союз з тими дикунами, обагреними кровю нашого народа? Стати...

Т. В. *(ідко)*. Говори сміло, говори, донечко. Я знаю, що ти хотіла сказати. Так, можеш покинути мене, зрадника вітчизни, а вернутися до свого милого, до свого вірного Беркута. Я піду, куди веде мене доля і буду до кінця життя дбати про твоє добро!

Мир. Ти маєш в руках мою долю! Ти маєш Максима!

Т. В. *(кидається)*. Хто се тобі казав?

М и р. Адже не перечиш! Пусту, пусти його! Ти знаєш, я присягнула!

Т. В. Що значить присяга дурної, осліпленої дівчини?

М и р. Ні, таточку, я не дурна і не осліплена. Не в пориві дикої пристрасти, не без ваговання й думання я зробила се. Навіть не без висшої волі.

Т. В. Ну, а се що знов? Яка висша воля спонукала тебе до такого безумства?

М и р. Явилась мені у сні моя мама і просила йти за голосом серця. *(Вибухає плачем)*. Ох, таточку! Чим я так голосно провинилася перед тобою. Я-ж знаю, що ти любиш мене. Я... я не покину тебе ніколи. Я буду твоєю служницею, твоєю невірницею до останнього віддиху, лиш увільни Максима!

Т. В. Дурна ти, доню! Він у мене як заложник, безпечний, а там згинув би враз з усіма Тухольцями!

Ява 4.

Ті самі і Вартовий.

В а р т о в и й *(підходить до шатра)*. Приїхала головна орда.

Т. В. Хто веде вашу силу?

В а р т. Внуки великого джінгісхана: Пета бегадир і Бурунда бегадир.

Т. В. Іди-ж і скажи їм це: „Калка річка по болоті тече і в Дін упадає“.

(Вартовий кланяється до землі і виходить).

М и р. Тату, вернися з тої дороги. Краще згинути нам з голоду під плотом!

Т. В. Молода ти ще, доню, гаряча, палка і не знаєш, як смакує голод, як смакує нужда. Я зазнав їх і хочу оберегти тебе від них. Не переч же мені. Тепер немає вороття. Що буде то буде, долі своєї не обійдемо! *(Виходить із шатра і заслонює обі поли шатра)*.

(Перед шатром).

В а р т о в и й *(прибігає)*. Внуки великого джінгісхана шлють свій привіт новому другові і велять сказати, що зараз тут прийдуть!

Ява 5.

Тугар Вовк і Мирослава. Входять Пета і Бурунда. Всі прочі Монголи усевуються на бік. Пола шатра відхилюється обережно і хлопчик виглядає з під шатра.

Т. В. *(скидає шолом, кланяється до землі і стоїть мовчки)*.

П е т а. Від якого царя приносиш нам вісти?

Т. В. Я не знаю ніякого царя крім великого джінгісхана, пана всього світа.

Пет а *(подає бояринови руку)*. В пору приходиш, ми дожидали свого союзника.

Т. В. Я знаю свій обов'язок. Ще вчора з твоєю передною сторожею кинувся я на один відділ Тухольців, зніс його і захопив засіки великого тухольського шляху у твої руки. До неволі узяв я значного закладника!

Пет а *(врадувано)*. Ти друг наш. Закладник твій.

Т. В. У однім я лише переступив ваш звичай: я привів доньку до табору.

Пет а *(зачудований)*. Доньку? Хибаж ти не знаєш, що звичай наш забороняє жінкам входити у збір вояків?

Т. В. Знаю, великий бегадире! Але крім мене і великого джінгісхана вона тепер не має ніякої опіки! Мій князь рад був позбутися мене зі свого міста, а ті прокляті смерди, мої невольники збунтувалися проти мене.

Пет а. Але всеж таки тут вона не може лишатися!

Т. В. Я прошу внуків великого джінгісхана, дозволити їй лишитися нинішню ніч, поки не винайду для неї безпечного пристановища.

Пет а. Для друзів наших ми гостинні. Поклич свою доньку, боярине!

Т. В. *(йде до шатра. Голова хлопця зникає, а коли Мирослава виходить, появляється знова)*. Ходи сюди, Мирославо!

Мирослава *(виходить зі шатра і гордо дивиться на Монголів)*.

Пет а. Зближись, дівчино!

Т. В. Зближись, Мирославо! Великий начальник монгольського війська ласкавий до нас!

Мирос. Не хочу його ласки!

Т. В. *(грізно)*. Зближись, розказую тобі!

Мирос. *(неохочо робить два—три кроки)*.

Пет а *(приглядається Мирославі)*. Гарна дівчина! Гляди, дівчино, на свого тата! Будь вірна великому джінгісханови! Велика ласка буде! На тобі, дівчино, коко з вашого князя Мстислава. Знак безпеки. Покажи монгольському воякові, усі пропустять, нічого злого не зроблять.

Миросл. *(вагається і відступає аж до шатра)*.

Т. В. Візьми, доню, сей знак від великого внука джінгісхана. Се знак його великої ласки до тебе, дає тобі безпечний прохід у монгольському таборі. Нам бо прийдеться розстатися, доню. Їх воєнний звичай забороняє жінщинам бути у таборі. Але з тим перстеном ти можеш безпечно приходити й виходити, коли тобі запотребиться.

Хлопчик (із шатра тягне Мирославу за станик і шепче): Бери! Максим!

Мирослава (із усміхом підходить до Пета і бере перстінь). Дякую!

Пета. А тепер, дівчино, йди до свого шатра!

Мирослава (відходить до шатра).

Пета (плескає у долоні, прибігає вартовий). Стільці і мясо!

Вартовий вибігає і Монголи приносять три стільчики (сідла) та миску з мясом, яке усі три їдять руками, а при тім говорять. На стільці сідає перший Пеша, потім Бурунда.

Т. Вовк якийсь час стоїть, аж коли Пета з'їдає перший шматок мяса, звертається до боярина.

Пета. Сідай, гостю і їдж з нами кінське мясо. Ти тепер наш, Монгол!

Т. Вовк. Дякую! (Сідає і їсть).

Пета. Коли скажемо тобі, що ми дожидали тебе, то нехай се буде найвища похвала твоєї вірности для великого джінгісхана. Але все таки ти троха спізнився. Військо наше жде вже третій день, а великий джінгісхан, виряджаючи нас на захід, до краю рабів своїх Арпадів, наказував нам довше трьох днів без потреби ніде не задержуватись. Брат наш Кайдан—бегадир, що пішов через край Волохів, буде перед нами в домі Арпадів, здобуде їх столицне місто, а якуж славу ми принесемо з того походу?

Тугар Вовк. Я зрозумів твої слова, великий бегадире! Не міг швидче прибути до вашого табору, бо-ж передовсім треба було забезпечити для вас вхід на шлях тухольський. Шляхи наші хоч не широкі, але безпечні. Брама в царство Арпадів стане вам отвором, лиш тільки застукайте.

Бурунда. Які шляхи і у чиїх руках?

Т. В. Один шлях дуклянський, горі Сяном-рікою, а потім через низький гірський провал. Шлях широкий і вигідний, топтаний уже нераз українськими й угорськими воєнними силами.

Бурунда. Далеко відси, га?

Т. В. Відси до Перемишля два дні ходу, а з Перемишля до гір іще два дні.

Бурунда. Хто стереже, га!

Т. В. Стережуть засіків бояри. Але вони не радо служать князеві Данилові Романовичеві. Мала обіцянка склонить їх на сторону джінгісхана.

Пета. Але чому-ж досі ми не бачили нікого з них у нашім таборі?

Т. В. Годі їм, великий бегадире. Живуть серед народа бунтівничого і непокірного, що ще тужить за давними по-

рядками, де не було ніякої влади, де кожда громада жила для себе, самі вибирали і скидали свою старшину. І в сих горах живе оден старець, що його прозвали бесідником і той роздуває полумя непокори в ім'я тих старих порядків. Народ глядить на бояр, мов пастухи на вовка і як би побачив, що бояри тягнуть у сторону великого джінгісхана отверто, то побив би їх камінням. Коли-ж за приближенням вашої сили бояри піддадуться вам і віддадуть вам засіки, народ пирсне, як полова від вітру.

Пет а (з насміхом). Дивні-ж у вас порядки!

Бу р у н д а (з погордою). Князь бунтує проти своїх слуг, слуги проти князя, князь і слуги проти народа, а народ проти всякої влади!

Пет а. Дивні порядки! У нас, коли дрібні ватажки хотіли бунтувати проти великого джінгісхана, то той згромадив їх до свого аула й оточивши аул своїми вірними синами, велів настановити вісімдесят великих китлів на грани та налити їх водою. Тоді велів у кожний котел кинути по два бунтівники і варити так довго, поки тіло зовсім не відкипіло від кости!

Бу р у н д а. Пси мали празник, га!

Пет а. Тоді велів повиймати кістяки з китлів, посадити їх на коні й повідвозити до їх племен, щоб ті на примірі ватажків училися послуху, й покори великому джінгісханові.

Х л о п е ц ь. От — так би й наших бояр повчити.

Бу р у н д а. Дякуйте богам, що зіслав нас до сього краю, бо колиб не ми то ви певно, мов ті голодні вовки, пожерлиб одні других.

Т. В. (схиляє голову. — *Хвилинка тиші*).

Пет а. А який ваш тухольський шлях?

Т. В. Вусший і не так рівний, але за те блисший і безпечний. Тут засіків нема і бояр нема. Самі хлопці пильнують його.

Бу р у н д а (з погордою). Хлопів ваших не боїмося, ба!

Т. В. І ніщо їх боятися; вони-ж без оружжя і без умилости воєної. Тут я сам буду вам провідником.

Пет а. Але може на арпадській стороні ті шляхи сильно замкнені?

Т. В. Тухольський не замкнений зовсім, дуклянський замкнений, але не дуже міцно.

Бу р у н д а. А довга дорога тухольським шляхом до краю Арпадів?

Т. В. До Тухолі день ходу, через гори ще один день і на вечір будете вже на рівнині.

Пет а. А дуклянським?

Т. В. Вчислюючи, кілька часу треба на понищення за-сіків, три дні ходу.

Бурунда. Ну, то підемо тухольським.

Петя. Але не всі.

Бурунда. Дозволь мені з десятитисячним відділом йти тухольським шляхом, а ти сам простуй на дуклянський. Перейшовши на арпадський бік, я вдарю з заду на тих, що стережуть дуклянського шляху і прорівняю тобі дорогу, ба!

Петя. Добре! Нехай буде по твоєму. Бери своїх кривавих Туркоманів і рушай із ними завтра рано.

Т. Вовк. Дозвольте ще й мені слово сказати, великі бегадири!

Петя. Говори!

Т. Вовк. І я не радив би вам цілою силою йти тухольським шляхом, бо той шлях дуже тісний. Я піду передом із Бурундою бегадирем, щоби прорівняти дорогу.

Петя. Добре йди і вирушай зараз. А тепер кінець нашій раді й нехай боги щастять нашій зброї.

(Монголи відходять. Тугар Вовк відхиляє полу шатра і стає око в око з Мирославою. Хвиля важкої мовчанки).

Мирослава. Тату, тату! *(Вибухає плачем).*

Т. В. Доню, Мирославо! Не плач! Дасть Бог усе ще добре буде!

Мир. Нема в нас уже на всій землі безконечній веселого дому!

Т. В. Забудь того смерда! Гарна будучність чекає тебе, а він... Що він! Нині—завтра його не стане! Ми станемо панами усіх тих гір — а не якісь там Беркути!

Мирослава. Аж тепер сказав ти правду! О, ти розумний, ти хитрий! Я тепер і сама вже добре бачу, що не можу бути Максимова, через тебе не можу бути! Ти допровадив до свого. Не для того я не можу бути Максимова, що нижча від нього родом — о ні! Я нижча від нього, я чую себе безмірно нижчою від нього, бо він чиста, чесна душа, а я дочка зрадника, може й сама зрадниця? Так тату! Ти дуже хитрий, такий хитрий, що аж себе самого перехитрив! Ти кажеш, що мого щастя бажаєш, а ти вбив моє щастя. Але нехай і так. Що з мене за користь? Тільки скажи мені, що ти задумуєш проти нього?

Т. В. Він покищо в руках Монголів як закладник. За годину рушаємо на Тухолу, щоби захопити село досвіта. А що тоді зроблять з ним Монголи, я не знаю.

Мир. Але я знаю. І його голова буде стреміти на списі перед шатром якогось бегадира. Але знай тоді...

Т. В. Слухай! Коли вже таке твоє над ним милосердя, то кленусь тобі, що спасу його, а щоби ти сама була в сьому певна то я зараз кажу привести його сюди. А тепер прощай!

Мирослава *(тихо плаче)*.

(Т. Вовк відходить. Хлопець підходить до Мирослави).

Мирослава. Хлопче, чуро мій! Біжи до Тухлі, до Захара Беркута. Розкажи усе, що тут бачив. Монголи зараз вирушають, щоби досвіта захопити село! Біжи, що маєш сил!

Хлопець. Я за годину буду в Тухлі. Отут зараз па-суться коні. Не я буду, коли не вкраду якого!

Мирослава. Кажі нехай сейчас покидають село і за-валють горішний вихід із кітловини; зараз! чуєш!, бо рано вже буде запізно!

Хлопець. Не термосіть так, біжу вже! *(Виповзає на бік і зникає)*.

Мирослава *(ломить руки і зникає у шатрі)*. Ох! Коби скорше! Коби скорше!

Ява 6.

Максим, а відтак Тугар Вовк.

(За хвилину двох Монголів приводить скованого Макси-ма в покривавленій одежі і кидають його коло шатра. Ма-ксим падає і стогне. Монголи відходять до огнища).

Максим *(поволи приходять до себе)*. Тай довгож спав! У голові крутиться. Ціле тіло як розбите. Руки й ноги за-ковані в залізні пута. Але-ж бо недаром. Кілько ми їх на-кришили!

Тугар Вовк *(ввіходить)*. Максиме, ось як ми знова стрічаємося? Ти в путах...

Максим. Ти сліпий, боярине! У мене пута на руках, але ти сто раз гірший невільник, бо в тебе пута на душі!

Тугар Вовк. Наша пісня ще не доспівана, хай лиш Монголи заберуться звідси! Бачиш, хлопче і твоя і моя ко-ристь у тім, щоби Монголи як найскорше звідси забралися!

Максим. Хоч на спід пекла!

Т. В. Ну, ну, може й не так далеко тимчасом, але от на Угорщину. І ти, як би хотів, міг би їм у тім допомогти!

Максим. Допомогти?

Т. Вовк *(незрозумів)*. А так, як провідник через оті твої гори!

Максим. І з мене хочеш зробити зрадника?

Т. В. Чи-ж зрадиш кого, як причинишся до того, що-би наш край чим скорше позбувся ворогів?

Максим. Краще смерть чим помагати ворогові в йо-го цілях? Чи-ж думаєш, боярине, що з поворотом Монголи не доруйнують того, що тепер пощадять?

Т. В. Впертий ти, хлопче, але зваж, чи не волів би ти вийти на волю в заміну за вільний перехід Монголів на Тухольщину?

Максим. Щоби тим лютійше напасти на наших загірних братів?

Т. В. Хлопче! Уважай, хто ти й де ти? Уважай, що ти невільник, що життя твоє висить на волоску!

Максим. Що моє життя! Я не стою за життя! Хто хоч хвилину зазнав неволі, той зазнав гіршого чим смерть.

Т. В. Ну, ми ще про се поговоримо (*відходить*).

Ява 7.

Ті самі і Мирослава.

Мирослава (*вибігає з шатра і кидається до Максима*). Ах, ось він! Ось він! Соколе мій, Максиме! Що з тобою діється?

Максим (*сидить хвилину мов остовпілий, сльози капують йому з очей*). Мирославо! чого ти прийшла сюди, щоб душою муки завдати мені? Я вже готов був на смерть.

Мирослава. Милій мій! Не трать надії! Монголи вирушають зараз з рана на Угорщину. Через Тухлю має переходити лиш малий відділ і коли твій батько послухає мене то ледви чи той відділ побачить Угорщину!

Максим. Не знаю, чи послухає!

Мирослава. Ти сам мусиш їм там усе сказати. Ти мусиш утікати!

Максим. Як утікати? В кайданах, окружений товпами Монголів?

Мирослава. Я тебе можу увільнити з кайданів. А ось тут бачиш той перстін? Тільки ось що зроби: переберись у мою одіж і візьми сей золотий перстін, його дав мені їх начальник на знак свободи й безпечного проходу. Покажи його сторожам і вони пропустять тебе.

Максим. А ти?

Мирос. За мене не бійся, я тут з батьком лишуся.

Максим. Алеж Монголи дізнаються, що ти випустила мене, а тоді не пощадять тебе. О, ні, я не хочу сього!

Мирослава. Алеж не бійся за мене, я зумію дати собі раду!

Максим. Я також! За таку ціну не хочу свободи! Іди ти до наших і помагай їм і нехай наш Сторож помагає вам. Мені покищо як заложникові не грозить нічого, а в поході Монголи й так розкують мене! А ти порадь мойому батькові ось що (*Максим шепче до вуха Мирославі*).

ЗАНАВИСА.

Дія IV.

Сцена над тухольською долиною. Ніч перед сходом сонця. По середині Захар Беркут, молодці, жінки, діти. Одна метавка. Мирослава. На ліво континна-печера у стрімкій скелі. Тривожна нарада старців.

Ява 1.

1. старець. Що робити? Монголи спалили вже ціле село.

2. старець. Згинули наші діти то й ми хочемо згинуть в обороні свого краю!

3. старець. Тільки по наших трупах вийдуть вороги з тухольської долини.

1. старець. В тіснині поробимо засіки і будемо боронитися у горах.

Захар Беркут. Хоч — то воєнне діло — не моє діло і не мені старому радити про то, до чого не можу прикласти свої руки, — але все таки я думав би, що не велика наша заслуга буде, коли відібемо Монголів, хоч і коштом цілого села. Сини наші погибли з їх рук, кров їх обагрила нашу землю і кличе нас до пімсти. Чи пімстимось ми на ворагах наших, на нищителях нашого краю, коли відібемо їх від нашого села?

1. старець. Але самі ціло вийдемо.

Захар Беркут. Ні, бо відбиті від нашого села кинуться з подвійною лютістю на інші села. Не відбити, а розбити їх, се повинна бути наша мета!

1. старець. Не у гнів тобі будь сказано, батьку Захаре, але твоя рада хоч й велику обіщєє славу, то неможлива для нас. Слабі наші сили навіть по приході загірянських молодців, а монгольська сила чи не вдесятеро більша від нашої. Не вистане нашої сили на те, щоб оточити Монголів, не то вже, щоб побороти їх у отвертій битві. А бев того як ми розібемо їх?

2. старець. Ні, ні! Бачимо виразно, що замала наша сила! Щастя наше, коли здужаємо відбити їх від нашого села й відвернути від шляху; розбити їх ми не маймо надії.

Захар Беркут. Говорив хлопець, що так у пору упередив нас про прихід Монголів, що сюди прийшов тільки невеликий відділ, а ціла орда подалася на засіку до Дуклі.

1. старець. Тим ліпше для нас. Тоді й той відділ піде собі тою самою дорогою.

3. Б. Питання лиш, чи їх лютий ватажок не схоче у поворотній дорозі на нас пімститися і не злетить сюди через гори!

1. старець. Га! що-ж маємо робити? Поховаємося у горах — тай гень біду перебудемо!

3. Б. Дивний сон приснився мені тої ночі, чесна громадо.

2. старець. Розкажуй, батьку! Сни будучність вожать!

3. Б. Стою я і уся громада довкола Сторожа. Дівчата з вінками, молодці з тримбітами, всі у празничних, чистих строях!

2. старець. Мов на дорічне свято!

3. Б. Ми всі молимося до Даж-бога і чогось болючо щемить мое серце. Ще й досі чую той дивний біль.

2. старець. Не на добро болить у сні серце!

3. Б. Стара, забута молитва паде з моїх уст і ми всі падаємо ниць. Темно робиться довкруги нас, біють блискавиці, гуркоче грім.

2. старець. А слухайте! Чи справді грім гуркоче?

1. старець. А так! Се у високих горах гремить!

3. Б. І разом, звільна перехиляючися, святий камінь рушається з місця і зі страшенним лускотом валиться на мене!

1. старець. Горе! горе! горе!

Ява 2.

Тиша. Тіж і вбігає Мирослава в монгольським кожусі, який скидає з себе, коли спиняється перед 3. Беркутом. На плечах у неї лук, у руках топірець.

3. старець. Мирослава, дочка нашого боярина.

Мирослава. Здорові були, чесна громадо! Я спішила звістити вас, що Монголи обкопали свій табор валом і сеї ночі не будуть більше нападати!

2. старець. Га! дали їм наші молодці бобу, шкода, що тому зрадникові бояринозі не дісталося.

Мирослава (*стає перед 3. Беркутом*). Дозволь, чесний батьку, сказати тобі, що син твій живий і здоровий.

3. Б. (*зривається і ловиться рукою за серце*). Мій син! Здоров і живий! О, Боже! Деж він? Що з ним діється?

Мир. Не лякайся, батьку, тої вісти, яку скажу тобі. Твій син у монгольській неволі.

3. Б. (*захитався*). У неволі? Ні, се не може бути. Мій син радше дасть на кусні порубати себе, аніж узяти в не-

волю. Се не може бути! Ти хочеш налякати мене, недобра дівчино!

Мир. Ні, батьку, я не лякаю тебе, воно справді так. Я-ж тепер просто з монгольського табору, бачила його, говорила з ним. Силою й підступом узяли його і закували в залізні пута! Хоч без рани, а весь облитий був кров'ю ворогів. Ні, батьку, твій син не подав імя Беркутів у неславу!

З. Б. І що-ж він говорив тобі?

Мир. Казав мені йти до тебе, батьку, потішити тебе у твоїй самоті й тузі, стати тобі за дочку, за дитину, бо я, батьку, (*голос її тремтить*) я... сирота... я не маю вітця.

І. старець. Не маєш вітця, невже-ж Тугар Вовк таки погиб?

Мир. Ні, Т. Вовк живий, але Т. Вовк перестав бути моїм батьком від... коли... зрадив... свій край і пристав... у службу Монголів...

І. старець. Кара ще спіткає його...

Мир. Батьку, будь ти моїм вітцем, прийми мене за дитину. Нещасний син твій просить у тебе сього моїми устами. (*Клякає перед З. Беркутом*).

З. Б. Мій син, мій нещасний син у кайданах!...

Мир. Не бійся, батьку, може він іще не страчений, може нам удасться видобути його на волю. Слухайте лише, що наказував мені Максим.

Старці. Говори, говори!

Мир. (*стає у повний ріст*). Обступіть тісно Монголів, поробіть ще міцніші засіки при вивозі і над потоком та виморіть їх голодом!

І. старець. Чуєте, гремить!

Мир. А я покажу вам, як робити машини-метавки, якими можна буде кидати каміння аж на середину монгольського табору!

З. Б. Доню моя — тепер я бачу, що ти варта бути дочкою Захара Беркута. Це справді слова могого сина — з них віє його смілий дух! Тими словами ти здобула мое батьківське серце! Тепер я лекше віджалую сина, коли небо післало мені місто нього таку доньку. (*Мирослава падає ридючи в обійми З. Беркута*).

Мир. Ні, батьку, не говори так, син твій не страчений, коли Бог pomoже нам розбити орду, то чей ми і його освободимо!

З. Б. Зараз замкнемо ще й другий вихід з китловини. Але... (*стає випростуваний*) не голодом виморимо орду, бо за той час моглаби їй прийти поміч, але водою витопимо! — Живо до праці — всі майстри з Мирославою до ліса робити метавки, — а вся проца громада зі мною берить линви, ло-

ми, підойми, дівчата плетіть вінки! *(З ліва чути стукіт сокир, з права спів дівчат. Виходять усі, остається на сцені незамітно хлопчик-чура).*

Хлопчик. Всі пішли, а мене забули. Хоч сядь тай плач. І в ліс цікаво, як там метавки роблять, але бо й до Захара Беркута — як там потік гатять, щоби тих Монголів потопити. *(Вагається).* Агій! О то тяжко рішитися! Ані на право, ані на ліво! Алеж, бо як Монголів потоплять, той Максим утопиться. А може ні? таже він уміє пливати. Ага, знаю уже. Піду до Максима тай скажу йому, щоби стерігся. Тай ніж йому занесу — ануж ніж йому придасться. Біжу, поки ще ніч! А то як розвидниться, то вже буде запізно! *(Зникає. Сцена хвилину порожня).*

Ява 3.

Входить чотири дівчини з вінками, відтак три молодіці, три жінки і гурток хлопців.

1. дівчина. Спішімо, в останнє нашого Сторожа завітчаємо!

2. дівчина. Чей допоможе нам Сторож отих песиголовців потопити!

3. дівч. А в горах усе ще гремить.

1. дівч. Великі там дощі ували. До рана вже вода прибуде.

4. дівч. Кілько вже нам хлопців побили.

1. дівч. *(плаче).* Мого братика рідненького!

2. дівч. *(плаче).* Мого милого!

3. дівч. *(рішучо).* Ходімо сестри! *(Виходять. За хвилину входить трьох молодців узброєних у топорі).*

1. мол. Кипить робота!

2. мол. Увесь нарубаний матеріал, з якого мали засіки робити, пішов на метавки.

1. мол. За те горячо буде завтра Монголам.

2. мол. Де вже там завтра. Ось, ось буде свитати.

1. мол. Ось тут поставимо першу метавку.

2. мол. Жінки гужви з верівок крутять.

3. мол. Мигом метавки будуть готові. *(Гуркіт сокир).*

2. мол. З гори буде горячо, з низу мокро! Ха! ха! ха!

1. мол. Ану погляньмо, що там коло Сторожа робиться? *(Виходять. Входить три жінки з верівками).*

1. жін. І ми своє робимо.

2. жін. А так, як можемо, громаді служимо.

3. жін. Як не топором і луком, то хоч руками. *(Крутять верівки).*

1. жін. Вбили оті собаки встеклі мого сина, то я на них тепер і з топором пішлаб.

2. жін. Як ота чарівниця Мирослава.

1. жін. А таки чарівниця — як то вона собі свобідно по таборі Монголів походжає і ніхто її не спиняє.

2. жін. Так, як у шапці невидимці.

1. жін. Ану, ходіть сюди на бік під старий храм старих богів, бо от уже першу метавку тягнуть!

(Молодці притягають метавку і уставляють її).

1. мол. Ану її сюди! Оту пискуху!

3. мол. Притискай!

1. мол. Ану! мамо! вужівки сюди! *(Закладають вужівки).*

2. мол. А тепер ще вареху!

1. мол. Ото зараз галушки на пєсиголовців по-сипляться!

2. мол. Тільки чого се наших від Сторожа не видно?

1. мол. Мабуть багато треба підкопуватися?

(Здалека важкий гриміт, задудніла земля).

Всі *(радісно)*. Звалили! звалили! *(Крики Монголів з кітловини. Свисти вартових. Потрохи все успокоюється).*

1. мол. А гов, он там уже другу метавку уставляють!

1. жін. А там третю!

2. жін. По всьому лісі цюкають!

1. жін. Он кілька вогнів розгорілося. Геть - геть довкруги кітловини!

1. мол. Дасть Бог побемо Монголів.

2. мол. Не так побемо, як витопимо.

1. жін. За синів наших!

2. жін. За хати наші!

1. мол. За село наше. За нашу Тухлю!

1. жін. *(плаче)*. Кілько то добра нашого пропало, що не встигли винести!

2. жін. Не жалуй, кумо! Адже видиш ворог перед нами. Треба кріпитися!

(Гурток хлопців).

1. мол. Ану, хлопці, каміння носіть сюди, зараз дощ буде!

1. жін. Ой, падоньку, ти наш нещасливий! Полетять стріли сталевії, потече кровця червоная, заплачуть наші очи старечі.

(Хлопці з радісними, але тихими окликами розбігаються і зносять до метавки каміння. Ізза кручі вилазить хлопець).

Хлопець-чурра. Ось і мій камінчик! Він значений!
А де батько Захар Беркут?

1. жін. А он ідуть уже наші найстарші.

Ява 4.

Виходять діти, дівчата, озброєні молодці, заквітчані дівчата. Передом З. Б. зі старцями.

Чурра (до З. Беркута). Батьку Захаре!

З. Б. Що скажеш, хлопче?

Чурра. Я тільки що бачив твого сина!

З. Б. (стрепенувся). Максима?

Чурра. Ось я передав йому свого ножа, щоби міг чим боронитися.

З. Б. Велике спасибі тобі, хлопче! (Обнімає його і цілує).

(Поволи починає свитати. Полум'я огнища блідне, зате розвиднюється чим раз більше. Протягом слідує сцени робиться сливе день, а перші проміння сонця падають на голову і груди З. Беркута).

Чурра. І Вовка бачив!

З. Б. Відважний ти, хлопче! Гарний молодець з тебе виросте.

Чурра. А Вовк зараз тут буде.

З. Б. Боярин Тугар Вовк?

Чурра. Так, батьку Захаре! Він іде сюди як посол.

Ява 5.

Тіж і Тугар Вовк, а відтак Мирослава.

Молодець (коло обриву). Хто йде?

Т. Вовк (за сцени). Свій!

Мол. Що за свій?

Голос. То я, боярин Тугар Вовк.

Мол. А тобі чого тут?

Т. Вовк (показується ізза обриву і виходить на сцену). Бегадир монгольський вислав мене для мирних переговорів із вашими старцями.

Мол. До якого біса нам переговори? Коби борзо сонічко на небо, не так ми з ними всіма переговоримося.

Т. В. (всміхається). От, які ви смілі! Ну, ну, до такої радості не довго ждати. Та тільки не знати, чи вашим матерям се буде така радість, видіти ваші голови на монгольських списах!

Жінки. Цур твому слову, вороже!

Т. В. *(задобрює)*. Ну, ну, яж не бажаю вам того, а тільки кажу, що се не було би добре. І власне, щоби вас охоронити від такої долі, я й хотів би переговорити з вашими старими. Бо жаль мені вас, молоді, нерозважні діти. Ви готові йти сліпо на смерть, не питаючи, чи буде з того кому який хосен, чи ні. Але старі повинні розважити. Ведіть мене до Захара Беркута.

(Боярин стає перед кантиною, де горить малий вогник, з якого маленький дим знімається прямо у гору. Коло вогника сидить на ослоні З. Беркут і чотирьох старців, що один по одному посходилися в часі розмови Тугара Вовка з вартовими).

З. Б. *(в задумі, слабим голосом)*. Хто се прийшов?

Т. В. *(підступає)*. Се я, старче - чи пізнаєш мене?

З. Б. Лице твоє пізнаю — ти був боярин Тугар Вовк.

Ч у р а *(з боку)*. Боярин пропав, але вовк іще лишився!

Т. В. Я прийшов до вас, старці тухольські, в посольстві від великого Бурунди-бегадира, начальника монгольської сили!

1. с т а р е ц ь. Чого-ж хоче від нас Бурунда бегадир?

Т. В. Бурунда-бегадир велить сказати вам, що сила його велика й непоборна, що дармо ви робите засіки у ваших вивозах, дармо збираєте сили з загірних громад, — нічим ви не вградите проти його сили.

2. с т. Видно, що твій Бурунда починає нас боятися, коли задумав нас лякати. Се добрий знак. Говори даліше.

Т. В. Ні, старці, не слід вам легковажити слів монгольського начальника. Його погроза то половина кари, а його кара страшна, як кара божа! Слухайте-ж, що велить далі сказати вам Бурунда-бегадир моїми устами. Ціль його походу: Край угорський, дідицтво Арпада, що був підданий великого Джінгісхана, а тепер не хоче признати його зверхности. Щоб покарати непокірного, вислав великий Джінгісхан свою силу на захід сонця. Чи-ж ваша річ спиняти ту силу в її поході. Бурунда-бегадир, начальник одної часті тої сили, бажає по добру розстатися з вами. В його руках ваш полоняник, а твій син, старче. От, що каже він звістити вам: розваліть свої засіки й пустіть монгольську силу з вашої долини, а в заміну за те він готов віддати вам вашого полоняника живим і здоровим. Розважте добре, яка корисна для вас ласка Бурунди. Опір ваш даремний, — чи с'як, чи так, а Монголи розвалять ваші засіки й підуть своєю дорогою. Але вони не хотять тратити часу у вашій долині, не хотять проливати вашої крові й готові віддати вам полоняника за пропуск. У противному разі жде його непохибна смерть і то серед страшних мук, а вас жде кривава різанина, в якій помимо всяких способів ви мусите бути побиті. Вибирайтеж, що ліпше для вас!

(Мирослава від слів Т. В. „але вони не хочять” наблизилася від сторони метавки і дрожачи слухає дальшої бесіди Тугара Вовка).

З. Б. Чесні браття, чи хочете порадитись по ширости над пропозиціями Бурунди, чи може однозгідно подасьте про нього свій голос?

Г о л о с и. Порадимось! Порадимось!

Тугар Вовк (відходить на бік у напрямі, де стоїть метавка і Мирослава і аж тепер помітив метавку). А то має бути?

Ч у р а. Згадай, коли мудрий!

Т. В о в к. Метавка! Хлопи! а хто вас навчив робити таку посуду?

Ч у р а. Були такі, що нас навчили.

Т. В о в к (озирається довкруги. В світанку бачить довкруги погасаючі вогнища. Звертається до Мирослави). Ну, горяче прийдеться нашим Монголам під такими посудинами здобувати собі вихід з сеї ями!

М и р о с л а в а. Надіймося, що не здобудуть виходу!

Т. В о в к (в якому щось ломиться). Мирославо, чи се ти навчила їх робити метавки?

М и р. (твердо) Я, тату!

Т. В. Добре, доню!

(Тимчасом старці мовчали довгу хвилию).

1. старець. Захаре, тут діло йде про життя або смерть твого сина. Чи не ліпше б нам відступити від непевного бою і вирятувати хлопця?

З. Б. Тут діло не йде про мойого сина. — Коли про нього, справді, йшлоб діло, то я сказав би вам: я не маю сина, мій син погіб у бою. Але тут діло йде про наших сусідів, верховинців і загірян, котрі спустилися на нашу оборону й тепер мусілиб усі, неприготовані, погинути від Монголів. Дятого я говорю вам: не дбайте про мого сина, а рішайте так, як би він був уже в гробі!

(Порушення серед старців).

2. старець. А все таки, Захаре, боротьба з такою силою Монголів непевна!

З. Б. Ну, то погинемо всі до останнього у бою, жінки й діти чейже спасуться у наших нетрах. По наших трупах нехай собі Монголи йдуть, куди хочуть. Тоді ми бодай сповнимо свій обовязок. А тепер робити з ними згоду і ще таку згоду: міняти одного хлопця за руїну наших сусідів, се була ганьба, була би зрада.

1. старець. Та... воно так.

З. Б. Але се ще, хто знає, чи боротьба з Монголами така непевна.

2. старець. Становище наше сильне, ми з гори, Монголи з низу.

1. старець. Та так, вони неначе заперті в кам'яній клітці.

2. ст. *(поволи застановлюється)*. З малими стратами ми можемо відбивати й найзавзятіші їх напади.

3. Б. А тепер і сього не треба буде, вже йде проти них ворог, що проти нього ніяка людська сила не встоїться, будь вона й десять раз сильніша від монгольської.

(З табору Монголів доходять крики. Чути слова: вода, вода).

1. ст. Го! го! пробудилися наші песиголовці.

2. ст. Не смакує їм наша вода з потоку!

1. ст. Так ти радиш нам відкинути пропозицію Бурнди?

3. Б. Зовсім конечно.

2. ст. І видати твого сина на певну загибель?

3. Б. Не згадуйте про мого сина. Хто мені при таких діях нагадує про нього, той стає в союзі з батьківським серцем проти мого розуму. Розум каже відкинути згоду! А що каже моє серце: се вже моя річ.

Старці. То нехай буде по твоєму.

1. ст. Коли Бог судив Максимові згинуті, то ми проти того нічого не владимо; коли-ж ні, то й так він вирятується із пащі лютого ворога.

1. ст. *(встає)*. Тугаре Вовче! *(сідає знова)*.

Т. В. *(до Мирослави)*. Ну, послухаю, що ті старці вважали! *(Підходить до печери, старці встають, З. Беркут стоїть вище і перші проміння сонця падають при слідуючих словах на його голову)*.

3. Б. Боярине, Тугаре Вовче! — Розумно — по своєму розумно, захвалював ти нам, боярине, згоду зі своїм начальником. Ми й не дивуємось тобі: твій обов'язок був так говорити, у всьому сповняти волю того, кому ти служиш. Послухай же тепер, що на те каже наш хлопський, громадський розум. Колиб діло йшло тільки між мною і твоїм бегадиром, то я радо віддав би йому все, що маю, навіть свою власну стару голову, за увільнення сина. Але ти радиш нам нерівну заміну, при якій скористати могуть тільки я сам і мій рід, але стратити мусить не тільки одна громада, а всі ті громади, через які мусить іти ваш похід. Чи можнаж так мінятися? Яка користь 'верховинським і загірним громадам з мого сина? А випустивши вас з сеї долини, ми випустимо згубу на ті сусідні, з нами сполучені громади. Ми з'обов'язалися боронити їх від вашого нападу і на таке наше слово вони прислали нам свою поміч — п'ятьсот добірних молодців. Обов'язок наш витревати на своєму становищі до останньої хвилини — і так ми зробимо. Може бути, що Бог

судив вам побіду над нами і в такім разі ми не спинимо вас: тількиж знайте, що лише по трупі останнього Тухольця ви зможете вийти з сеї долини. Та хто знає, може побіда судилася нам, а тоді знайте й ви, що ввійшовши в нашу долину, ви всі ввійшли в могилу, що навіть трупи ваші з неї вже ніколи не видобудуться. Або ми всі погинемо, або ви всі — иншого вибору нема. Се наша відповідь.

Т. В. *(без слова відвертається і відходить у напрямі метавки)*.

Мирос. *(біжить за Т. Вовком)*. Тату! тату! вернися! *(Хочає Т. В. за руку)*.

Т. В. Дурна дівчино! Не пора ще мені!

Мирос. Вернися таточку! Лишися тут, між своїми людьми! Стань між ними до бою з наїздником, як брат побіч братів, а вони простять тобі все минуле! А там — чого можеш надіятися? Вони зрадять тебе, впоять обіцянками й заріжуть! Таточку, не йди більше між Монголів, там смерть тебе чекає.

Т. В. *(вагаєсь, пригортає Мирославу до грудий і говорить лагідно)*. Ще не вся надія Монголів пропала. Адже то десять тисяч. Треба користати з того, що в руках. Але, колиб там не повелося...

Мирос. *(крізь сльози)*. Ні, таточку, — покинь такі думки! Хто знає, може тоді буде за пізно.

Т. В. Не бійся, не буде за пізно. Лишайся тут і братайся, про мене, з Тухольцями, а я мушу йти туди. Чуєш крики в таборі? Там щось мусіло статися.

Мирос. В горах упали дощі і потік вилив.

Т. В. Ах так-повинь. Ну, але в горах вода скоро збігає. Не забувай дівчино, що там... той... твій Максим і хто знає, може ми один другому на що пригодимось. Бувай здорова! *Відходить. При метавці стає ще раз, пробує рукою гужву*. Слаба! *(Зникає)*.

Ява 6.

Ті-ж без Т. Вовка.

Мирос. *(підбігає до старців)*. Батьку, що ви зробили?

З. Б. Те, що мусів зробити. Інакше булоб нечесно!

Мирос. Але ваш син, ваш єдиний син! Що з ним буде?

З. Б. Що Бог дасть, доню. Та годі, не плач! Пора нам думати про діла. Ранок зближається. — Ану, громадяне, ходімо братися до оборони. Кождий на своє місце: до вивозів і до метавок! Жінки й діти зносити каміння і подавати зброю. Нехай ніхто не лишається! І старі й малі, każde

придається! Покажімо тим дикунам, що може громада! (*Хапається рукою за груди. Сцена пустіє. Сам З. Б. стоїть у повнім світлі сонця*), Сонце, великий пречасний володарю світа! Відвічний опікуне всіх добрих і чистих душею! Зглянься на нас! Бач ми нападні диким ворогом, що понищив наші хати, зруйнував наш край, порізав тисячі нашого народу. У твоім імені стали ми з ним до смертельного бою і твоім світлом кленемось, що не вступимо до останньої хвилі, до послідного віддиху нашого. Поможі нам у тому страшному бою! Дай нам твердість, і вмільсть і згоду! Дай нам дружністю і згодою і розумом побідити нищителів! Сонце я поклоняюсь тобі, як діди наші тобі поклонялися і молюсь до тебе всім серцем: дай нам побідити! (*Хвилину тиша. Потім крики з обох боків. Вбігає чура*).

Чура. Батьку, Захаре! Монголи рушили до приступу. Передом біжить великан Бурунда.

1. м о л. (*прибігає і стає коло метавки*). Шкода, звідси їх ніяк досягнути. Ех, аж руки сверблять! (*Стріла падає на сцену. Чура бере стрілу*). Перший подарунок Монголів! (*Накладає стрілу до свого лука*). Живо я їм зверну! (*Вибігає*).

(*Молодці приносять ранених і кладуть їх у кантині, де З. Беркут і Мирослава перевязують їм рани. Кілька стріл падає на сцену. Вбігає чура*).

Чура. Ого! Напад Бурунди відбито! (*З запалом*). Алеж бо метавочки! Метавочки! Ану плите на них! Ану кругляки! Як снопи покотилися. А як скакав Бурунда! А як на Тугара Вовка кинувся! Ми вже думали, що туй-туй капут буде Вовкові. Але видно якось удобрухалися! Тепер драбини звязують! Певно будуть на стіну дертися!

(*Стріли падають на сцену. Молодець коло метавки хопився за груди і падає у китловину. Другий молодець прибігає до З. Беркута*).

2. м о л. Батьку Захаре! Монголи звязали до сорок драбин і несуть їх усі разом, щоби приставити до стіни. До метавки ані підступити, бо всіх б'ють стрілами!

З. Б. Шож я вам пораджу, діточки? Мусите боронитися, бо як сюди дістануться, то зженуть нас зі всіх становищ!

Молодець. Га! то будемо до останнього боронитися. (*Відходить*).

Мирос. (*зривається і біжить за ним, заслоняючися щитом від стріл. До молодців, що надійшли на свист*). Не бійтеся — живо ми поворожимо їм! Нехай собі стріляють, а ви ратища в руки і плазом до долу! Аж коли передні Монголи покажуться до половини на горі, тоді разом на них! Самі вони заслонять вас від стріл і зваливши передніх ви позвалюєте й задніх. Відбивши їх будемо вже мати спокій, бо вода починає затоплювати табір!

(Молодці беруть у руки рогатини і падають ниць на краю обриву. Стріли перестають падати. Зза обриву показуються островерхі шапки, голови і Монголи по груди. Хвилину мертва тишина. Тухольці з криком: Перуне, Перуне! б'ють Монголів списами в груди. Крик і рев Монголів).

Молодці. Гурра! Най живе Тухля!

Мирос. Назад, назад! Монголи будуть стріляти!

(Молодці відступають і подаються на право і ліво).

Чура *(що досі лежав над обривом)*. Го, го! Наші пєсиголовці вчаться плавати. Алеж бб води, води прибуває!

З. Б. *(підходить до обриву)*. Се вже правдива повинь прибула. Аж тепер Монголам неминуча і скоро загибель!

Чура. Дивіть, дивіть! Монголи на штуки беруться!

Мирос. Зносять на купи каміння, щоби охоронитися перед заливом.

Чура. А наші метавки! Славно!

Мирос. Ще тільки одна купа тримається! Десять молодців поїде на дарабі добити ворога!

(Кількох молодців відходить).

Чура. Ого! дараби вже на воді. Побіжу й я зі своїм луком! *(Вибігає)*.

З. Б. Монголи розбиті. Остання купа страшних Туркоманів гине від рогатин наших молодців! Слава Дажбогові!

Мирос. Ще лиш кількох остало! Між ними Максим і мій тато! Ай! Бурунда підняв над Максимом свій топір! Щось говорить!

Т. В. *(голосно)*, Тухольці! Начальник Монголів обіщє віддати вам Максима живого і здорового і жадає, щоби ви за те нас, кілько нас ще лишилося, випустили живих і здорових із сеї долини! У противному разі жде вашого сина непохибна смерть.

(Смертельна тиша. Всі занімили на хвилину).

І. старець. Захаре. Я думаю, що можна прийняти се предложення. Сила монгольська знищена, а тих кілько людей не можуть нам бути страшні.

З. Б. *(голос у нього тремтить)*. Не знаєте ви, браття, Монголів. Між тими кількома людьми є їх найстрашнійший начальник і сей ніколи не дарує нам загибелі свого військова. Він наведе нову силу на наші гори і хто знає, чи ми тоді другий раз розібемо їх.

І. с. т. Але твій син, Захаре, твій син! Уважай, що його жде загибель! Глянь! сокира над його головою!

З. Б. Нехай радше гине мій син, ніж задля нього має уйти хоч один ворог нашого краю!

Мирос. (*припадає до ніг З. Беркута*). Батьку, що ти думаєш робити? За що ти хочеш погубити свого сина і... мене, батьку? Я люблю твого сина, я присягла з ним жити і йому служити! Хвиля його смерти буде й моєю смертю!

З. Б. Бідна дівчино, що я можу тобі порадити? Ти знаєш тільки чорні очі та стан хороший, а я дивлюсь на добро всіх. Тут нема вибору, доню.

2. ст. Захаре, Захаре! Всі ми вважаємо, що досить того знищення, що сила ворожа зломана і громада не бажає смерти тих останніх. У твої руки складаємо долю їх і долю твого сина. Змилуйся над своєю власною кровю!

Мирос. Змилуйся над нашою молодістю, над нашою любов'ю!

Загірний молодець. Можеш обіцяти їм на словах усе, щоб лише віддали тобі сина. Як тільки Максим буде свободний, ти лише кивни на нас, а ми всіх інших пішлемо на дно раків годувати.

З. Б. (*обурено*). Ні! Беркути додержують слова навіть ворогові і зрадникові, Досить, діти, тої бесіди. Ось я сам пішлю їм відповідь своєю рукою. (*Підходить до метавки і вимірює її*).

Мирос. Батьку, батьку, що ти хочеш робити?

1. ст. Ого! Бурунда рубає Максима топором!

Мирос. (*підняла руки до гори*). Ой лихо! (*Падає зомліла*).

З. Б. (*потягнув за виржівку і метавка кинула камінь*).
Конець!

Молодець. У саму середину!

З. Б. (*дрожить і падає коло Мирослави, заслонює руками обличчя і плаче*). Сину мій, сину!

Чура (*прибігає*). Виплив, виплив!

1. ст. Хто виплив, хлопче?

Чура (*кричить голосно*). Максим виплив!

З. Б. (*підносить голову*). Максим?

Чура. Як тільки Бурунда підняв топір, боярин відтяв Бурунді руку враз з сокирою. Ревнув Бурунда із болю, але Максим пробив його ножем і кинувся у воду. Зараз потім каміння з метавки впало і добило решту, навіть того...

1. мол. Подвійного зрадника Тугара Вовка.

2. мол. Вовкові вовча смерть.

Голоси. Ведуть, ведуть сюди!

Чура. Максим! Максим іде! Гурра Максим!

1. ст. Батьку Захаре! Твій син живий! Твій син вертається до тебе!

З. Б. (*підносиш поволи голову, одною рукою притискає серце*). Де він? Де мій син?

Ява 7.

Ті-ж і Максим.

Макс. (*падає до ніг З. Беркута*). Батьку мій!

З. Б. Синку, Максиме!

Макс. Батьку, що тобі? Ти поблід як стіна, твої руки дрожать.

З. Б. (*усміхається*). Нічого, синку, нічого. Сторож кличе мене до себе. Чую його голос, синку. Він кличе до мене: „Захаре, ти зробив своє діло, пора спочати!“

Макс. Батьку, батьку, не говори того.

З. Б. Ні, сину, не ридай за мною, я щасливий! А глянь лишень тут обіч. Тут є хтось, що потребує твоєї помочи.

(*Чура приносить води і Максим відтирає Мирославу*).

Макс. Мирославо! Мирославо! Серце моє! прокинись!

Мирос. Де я? Що зі мною?

Макс. Тут, тут між нами, коло твого Максима!

Мирос. (*схапується*). Максиме!

Макс. Так, так, гляди я живий, я свобідний.

Мирос. (*обнімає Максима*). Максиме, серце моє...

1. ст. (*обтирає сльози*). Ото, ще так ніколи не плакав.

Мирос. А де мій батько?

1. ст. Не згадуй про нього, доню, той, що важить правду й неправду, важить тепер його добрі й злі діла. Молімося, щоб добрі переважили.

Макс. Ходи, Мирославо, — ось наш батько тай той покидає мене. (*Обоє підходять до З. Беркута*).

З. Б. Клякніть коло мене діти. Доню Мирославо, твій батько поляг, не судім чи винен, чи не винен — поляг так, як полягли тисячі інших. Не сумуй, доню! Замість батька доля дає тобі...

Макс. Мужа! (*Стискає рукв Мирослави*).

З. Б. Нехай боги дідів наших благословлять вас, діти. У тяжких днях звела вас доля разом і злучила ваші серця і ви показалися гідними перестояти і найстрашнійшу бурю. Нехай же ваш звязок у нинішну побідну днину буде порукою, що й наш цілий нарід так само перебуде тяжкі злигодні й не розірве свого сердечного звязку з чеснотою й людяним норовом! (*Цілує Максима і Мирославу*). А тепер діти встаньте й підведіть мене. — Батьки і браття! Нинішня наша побіда — велике діло для нас! Не оружжям ми побідили! Не тільки хитрстю! Тө побідив наш громадський лад,

наша згода і дружність! Доки будете жити в громадським порядку, дружно держатися купи, незломно стояти всі за одного і один за всіх, доти ніяка ворожа сила непобідить вас. Чує дух мій, що настануть погані часи сварів і роздорів, де брат стане на брата; а тоді попаде весь нарід у неволю чужим, але знов потім нагадає собі нарід життя своїх предків і прийдуть гарні дні, дні весни, дні відродження народнього. Передавайте дітям і внукам своїм вісти про давнє громадянське життя і давні порядки (*опадає поволи, зітхає і вмирає*).

ЗАВІСА.

Загибіль Монголів.

(Тільки для технічно випосажених театрів).

Стрімка стіна, рідко поросла корчиками, берізки та малини, посеред сцени підвищення із каміння, довкруги вода, сутінок, світло на горі так, що дія на сцені для видців дещо мрачна. На горі видно Тухольців, Мирославу та Захаря Беркута — як сього вимагає дія. На купі каміння гурток Монголів, великан Бурунда, Максим і Тугар Вовк.

Бурунда. Га! Ось що остало з моїх Туркоманів! Ми, що перейшли побідно Волгу, Дон, Дніпро та Дністер!

Макс. Переходів там мабуть і не дуже боронено!

Бурунда. Вже сама наша поява кидала ворогів в утечу!

Макс. Жаба й перед зайцем утікає!

Бурунда. Ось як мої туркомани вмирають.

Макс. Як котенята кишені в саджавку.

Бурунда. (*Кидається до Тугара Вовка*). Це ти, псе невірний, заманив нас сюди, щоби вибити нас до ноги. (*Хапав його за груди*).

Тугар Вовк. І думаєш, бегадире, що я був би вертав до вас, щоби гинути разом із вами?

Бурунда (*люто*). Га, маєш слухність! (*Пускає його. — Оглядаєся*). А вода все ще підступає. І нема з води виходу?

Макс. Ба, чому ні! Оттуди - горі скелею є стежечка і як дозволиш, то покажу вам, як туди лізти.

Бурунда Се не для моїх степових тигрів. Га! Ось ще одна купа розсунулася! Смерть і загибіль!

Макс. То не сама купа від себе розсунулася, то їй так наші Тухольці порадили?

Бурунда. Як то Тухольці?

Макс. А он бач, вир крутить ялицею. О! до гиляк каменюки привязані, щоби ялиця плила під водою. О! ще одна! Як такі ялиці гуркнули під водою в купу...

Бурунда. Ні, нема нам виходу.

Т. В. Згинемо ще скорше, чим думаєш. Бач підпливають сюди тухольці на сплаві; живо вони нам кінець зроблять.

Макс. Гурра наші! То певно Мирослава їм таке наредила! *(Стріла зі свистом влучає в одного Монгола, який зі стогоном падає у воду).*

Бурунда *(люто)*. Пси прокляті, вони нас скоро видзьобають! *(Другий Монгол валиться у воду).*

Т. В. Великий бегадире! Може би поспробувати спасти життя?

Бурунда. Життя? Пощо воно мені після загибелі мого війська?

Т. В. Ну, всеж таки, коли мати-меш життя, то й військо можна назбирати.

Бурунда. Га! Маєш слухність. Але як?

Т. В. Може Тухольці виміняють нас за нашого полоняника?

Бурунда *(хапає Максима лівою рукою за груди, громовим голосом)*. Геї Тухольці!

(На скелі появляються молодці, Захар Беркут і Мирослава).

Бурунда *(до Тугара Вовка)*. Говори до них!

Т. В. Старче! Ось тут твій син! *(Бурунда підносить над головою Максима свій топір)*. Смерть жде його на твоїх очах! Маєш заміну або твій син або ми, кілька нас іще тут остало в живих! *(Тривожна тиша. На скелі старці обступають Захаря Беркута та показують руками на Монголів. Мирослава падає перед З. Б. на коліна. Захар Беркут лагідним, але рішучим рухом руки відсуває усіх і йде до метавки. Мирослава падає зімліла).*

Бурунда. Гинь псе! *(Замах топором. В тій хвили Тугар Вовк відтинає Бурунді руку топором, а Максим пробиває Бурунду ножем, штовхає головою в живіт і враз з ним падає у воду. Великий камінь падає на Вовка. Решта Монголів зникає під водою. Підпливає тратва з молодцями. Максим вириває з води).*

1. Молодець, Максим! Максим!

Молодці. Максим! Гурра — Максим! (*Витягають його на тратву*). Ану, скоро до берега!

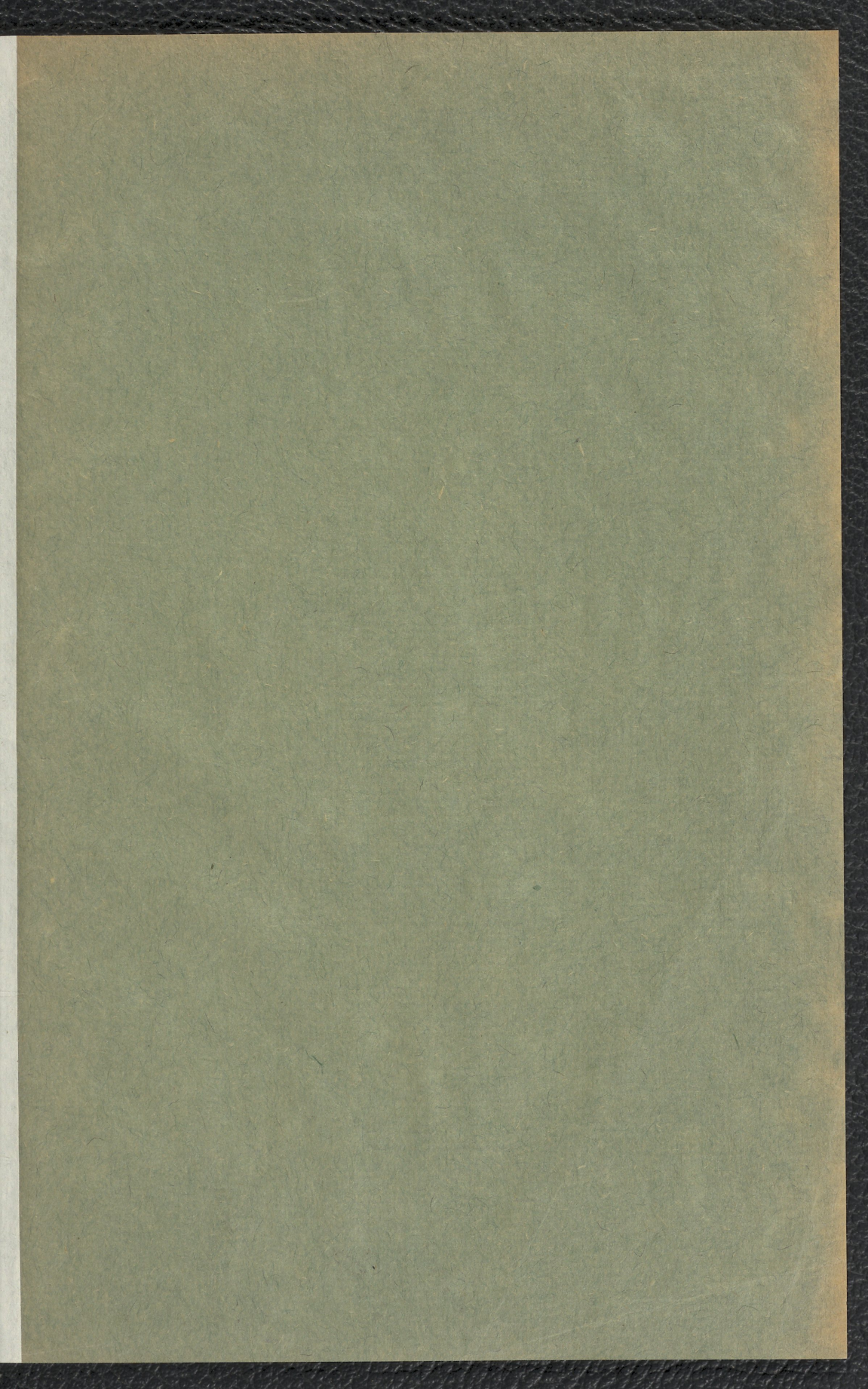
1. мол. Тут уже все скінчене!

З А Н А В І С А.

Коломия, 10. IV. — 17. IV. 1928.

Як виглядає старинна зброя, то треба режисерові переглянути книжку М. Грушевського *Ілюстрована Історія України*.

2/2 1928

ВИДАВНИЦТВО ПОДІЛЬСЬКА ТЕАТРАЛЬНА БІБЛІОТЕКА В ТЕРНОПІЛІ

видало і продає:

I.

С. Біла „ПОЦІЛУНОК ЮДИ“ пєса на 4 дїї	2 зл. — с.
„ „ „ДІТИ АГАСВєРА“ трагєдія на 5 дїї	2 „ — „
М. Білянський „АРЕНДАР У КЛОПОТІ“ комєдія на 4 дїї	1 „ 20 „
М. Вацк „ЧАР ОДНОСТРОЮ“ комєдія на 3 дїї	2 „ — „
В. Герасимович „МАМОНА“ пєса на 5 дїї	1 „ 50 „
Б. Грінченко „ЗА БАТЬКА“ драма на 5 дїї	2 „ 50 „
Конич-Лисенко „ЖИВІ ПОКІЙНИКИ“ комєдія на 3 дїї	2 „ — „
В. Мартиневич „ДОСИДЖУВАЛА ПОСАГУ“ комєдія на 3 дїї	1 „ — „
„ „ „ГРІХИ МОЛОДОСТІ“ комєдія на 3 дїї	2 „ — „
„ „ „МЩАНЕ“ драма на 5 дїї	1 „ — „
„ „ „ПАМ'ЯТНІ МОГИЛИ“ ескіз на 1 дію	— „ 80 „
„ „ „ПОТЕРЧУК“ пєса на 5 дїї	1 „ 50 „
„ „ „ТРЬОХ ДО ВИБОРУ“ комєдія на 3 дїї	2 „ — „
Е. Рудий „ВІЛЬШЕ ЗАСОРОМИВСЯ“ комєдія на 2 дїї	— „ 80 „
І. Тобілевич „ПАЛИВОДА“ комєдія на 4 дїї	1 „ 50 „
А. Шатковський „КУМА МАРТА“ драма на 5 дїї	2 „ — „
В. Чубатий „ВОСКРЕСєННЯ“ пєса на 4 дїї	2 „ — „
І. Федорак „ДЕПУТАТИ ДО ВІДНЯ“ комєдія на 1 дію	— „ 60 „
„ „ „ПОВЕРЕЖНИКИ“ комєдія на 1 дію	— „ 60 „

В ДРУКУ:

- „НЕЧИСТА СИЛА“ комєдія на 4 дїї
- „МАРМУЗєЛЯ“ комєдія на 3 дїї
- „ВІЙ“ комєдія на 5 дїї
- „КАПРАЛЬ ТИМКО“ комєдія на 4 дїї

II.

ДІТОЧИЙ ТЕАТР:

Е. Рудий „РУСАЛКА БЖІЛКА“ драма на 3 дїї	— 60 с.
„ „ „ЩЕ ТОЙ НЕ ВРОДИВСЯ, ІНОБ УСІМ ДСГОДИВ —	[на 1 дію — 40 с.]

III.

Подільська Театральна Бібліотека має на складі і продає

Б. Будзиновський „МЩАНКА“ повість	— 3 зл. — с.
І. Білина „МОЯ СПОВІДЬ“	2 „ 50 „
Е. Гребінка „ЧАЙКОВСЬКИЙ“ повість	5 „ — „
О. Маковей „ЯРОШЕНКО“ повість	4 „ 50 „
І. Мельник „НА КАМЧАТКУ“ спомини	3 „ — „
М. Старицький „ОБЛОГА БУШІ“ повість	1 „ 70 „
А. Чайківський „МАЛОЛІТНИЙ“ повість	2 „ — „
„ „ „НЕ БУЛО ВИХОДУ“ пов.	1 „ 70 „
„ „ „ПАНИЧ“ повість	5 „ — „

Замовлення слати по таким адресам:

Подільська Театральна Бібліотека — Тернопіль
 Книгарня Народного Оsvади. Шевченка — Львів, Ринск 10.
 В Америці: Ukrainian Bazaar — New-York — 168 St.
 Б Канаді: — Winnipeg, Man.

STAROSTWO TARNOPOLSKIE
Egzemplarz obowiazkowy

Naklad **3000** egz.
 dnia **25/IV. 1928**

Biblioteka Narodowa
 Warszawa

30001008510172